

“Yassıoda” ve Ötesi: 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesinin Türk Dışişleri Bakanlığına Etkisi

The Flat Room (Yassıoda) and Beyond: The Impact of May 27, 1960, Coup d’État on the Turkish Ministry of Foreign Affairs

Hüseyin SERT*

Öz

27 Mayıs 1960 günü Türkiye’de gerçekleştirilen askeri müdahale bir yandan ülkede ortalama on yılda bir tekrar edecek askeri bürokrasinin sivil siyasete müdahale geleneğini başlatırken diğer yandan da getirmiş olduğu yasal ve anayasal düzenlemelerle sadece siyasi hayatın değil bürokratik yapıların da yeniden tanımlanmasına yol açmıştır. O güne değin iç siyaset rüzgarlarından bağımsız bir şekilde, milli bir konu olduğu varsayılan dış politikayı özerk alanı içerisinde yürütmekle yükümlü olan Hariciye Vekaleti, 27 Mayıs’ın estirdiği rüzgardan en çok etkilenen sivil bürokratik kurumlardan birisi olmuştur. Darbe öncesi dönemin önde gelen bürokratları görevinden alınmış, Bakanlığın yasa ile tanımlanmış belirli yetkileri diğer bakanlıklara veya kurumlara devredilmiş ve daha önce başlatılmış kimi uygulamalar ya sonlandırılmış ya da değişikliğe uğratılmıştır. Üstelik bu kararlar, kuruma ilişkin mesleki gerekliliklerle değil de daha ziyade devrilen iktidara duyulan tepkinin bir sonucu olarak konjonktürel gerekçelerle alınmıştır. Bu çalışmada, 27 Mayıs 1960 askeri müdahalesinin Türk Dışişleri bürokrasisine etkisi döneme ilişkin tanıklıkların mukayeseli bir incelemesi sonucunda ele alınmıştır. Bu kapsamda 27 Mayıs’ın sivil bürokratik kurumlar açısından doğurduğu sonuçların iç siyaset etkilerine görece bağımsızlığı olduğu düşünülen Dışişleri Bakanlığının darbe sonrası deneyimi üzerinden incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu tür bir çaba ile 27 Mayıs askeri müdahalesi sonrası dönemin ihmal edilmiş yönlerinden birisine ışık tutulmasının yanı sıra Dışişleri bürokrasisi örneği üzerinden Türkiye’nin yakın tarihine ilişkin belirli ön kabullerin geçerliliğinin sorgulanması öngörülmektedir.

Anahtar Kelimeler: 27 Mayıs Darbesi, Dışişleri Bakanlığı, Askeri-Sivil Bürokrasi İlişkisi

Abstract

The coup d’état of May 27, 1960 initiated a tradition of military bureaucracy’s intervention in civil politics that would repeat roughly in every ten years of time in Turkey. Moreover, the coup not only redefined political life but bureaucratic structures in Turkey, as well. Turkish Ministry of Foreign Affairs, which was supposed to assess foreign policy procedures as a national concern with no regard to the waves of domestic politics, was among the most severely influenced bureaucratic units after the coup. Outstanding diplomats of the pre-coup period were dismissed. Certain capacities of the Ministry, which were defined by law, were delegated to other ministries or institutions. Procedures that

* Bağımsız Araştırmacı, E-posta: huseyinsrt@gmail.com. Orcid: 0000-0003-2584-2514

were initiated previously, were either abolished or modified. Moreover, these decisions were not made regarding professional requirements related to the Ministry, but with conjunctural motives because of the reaction towards the overthrown government. In this study, the impact of the coup d'état of May 27, 1960, on the Turkish Foreign Ministry was scrutinized through a comparative analysis of the witnesses of the period. In this context, it was aimed to evaluate the outcomes of May 27 in terms of civil bureaucratic institutions through the post-coup experiences of the Turkish Foreign Ministry, which was assumed to be immune to the influences of domestic politics. With such an effort, it is foreseen not only to shed light upon one of the neglected aspects of post-May 27 coup d'état period, but also to question certain assumptions related to Turkey's recent history through the example of the Turkish Foreign Ministry.

Keywords: May 27 coup d'état, Foreign Ministry, Military-Civil Bureaucracy Relationship

1. Giriş

27 Mayıs 1960 günü Türkiye'de çoğunluğu orta rütbeli subaylardan oluşan bir cunta Demokrat Parti'nin (DP) on yıllık iktidarını devirmiştir. Bu askeri darbe Türk Silahlı Kuvvetleri'ni (TSK) uzun bir süre geri dönülemeyecek şekilde Türk siyasal hayatının merkezine oturtmuştur. Darbenin ardından hazırlanıp 9 Temmuz 1961'de halk oylamasına sunulan yeni anayasa ve sonrasında yapılan düzenlemelerle kuvvetler ayrılığının rejimin temel ilkesi haline gelmesi, yeni anayasal kurumların oluşturulması, farklı toplumsal aktör ya da grupların siyaseten temsili ve seçim sistemi gibi konularda önemli değişikliklere gidilmekteydi (Aydın ve Taşkın, 2014, s. 87-88). 27 Mayıs – hemen hemen bütün askeri darbelerde olduğu üzere – devirdiği yönetime bir tepki olarak ortaya çıkmıştır ve eski yönetime ait ya da onunla özdeş gördüğü politika, karar ve uygulamaları değiştirmiştir.

Dış politika, 27 Mayıs 1960 askeri darbesini gerçekleştiren kadroların veya en azından darbenin liderlerinin değişiklik öngörmediği bir alan olmuştur. Darbe sonrası “ihtilalin kudretli albayı”, Milli Birlik Komitesi (MBK) üyesi Alparslan Türkeş'in yaptığı açıklamada “BM Şartı ve insan hakları ilkelerine uyulacağı”, NATO ve CENTO da ismen zikredilerek şekilde Türkiye'nin bütün ittifakları ve taahhütlerine sadık olacağı bildirilmekteydi (O Günlerin Fevkaladelikleri Dolayısıyla, 1960). MBK'nin başındaki isim olan Orgeneral Cemal Gürsel de Temmuz 1960'ta iki Yunan gazeteciye verdiği mülakatta Türkiye'nin BM Şartına, ittifaklarına ve taahhütlerine sadık olduğunu, dolayısıyla Türkiye'nin dış politikasında bir değişikliğin söz konusu olmayacağını bilhassa vurgulamaktaydı¹ (Devlet Başkanı ve Başbakan Cemal Gürsel'in, 1960).

27 Mayıs askeri müdahalesinin, – görev kapsamı, personelinin niteliği ve Türk bürokratik geleneği içindeki özgün yeri sebebiyle faaliyetlerini göreceli bir özerklikle yürüttüğü varsayılan – Dışişleri bürokrasisi üzerinde nasıl bir etkisi olmuştu? Türk dış politikasına tayin edilen bu istisnai rol ve

1 Yine de o dönemde TSK içerisinde – bilhassa genç subaylar arasında – Türkiye'nin Batı ile olan ittifakı yaygın sayılabilecek bir şekilde sorgulanmaktaydı. Sömürge sonrası dönemde bağımsızlığını kazanan bazı ülkelerdeki askeri yönetimlerin Amerika Birleşik Devletleri (ABD) önderliğindeki Batı ittifakına karşı olan tavrı genç Türk subaylarını da etkilemekteydi. 27 Mayıs'ın ardından bir grup alt ve orta rütbeli subaya NATO ittifakının Türkiye için önemini anlatan bir sunum gerçekleştiren diplomat Nihat Genç (1998, s. 51) bu subayların ittifakın Türkiye için gerekliliğini sorgulamaları karşısında yaşadığı şaşkınlık ve hayal kırıklığını aktarmaktadır.

özerkliğe rağmen sözü edilen dış politikanın uygulanmasından sorumlu temel birim olan Dışışleri Bakanlığı merkezi hükümetin birimleri arasında “27 Mayıs rüzgârından” en çok etkilenenlerden birisiydi. O ana dek Türkiye’de iç siyasetteki gelişmelerden asgari ölçüde etkilendiği düşünölen Dışışleri bürokrasisi 27 Mayıs askeri müdahalesiyle birlikte etkileri çok uzun vadeli olmasa dahi azımsanmayacak bir değişime sahne olmuştur. 27 Mayıs 1960 sonrasında Türk Dışışleri bürokrasisinde meydana gelen değişiklikler, temel olarak bir önceki yönetimin etkili Dışışleri Bakanı Fatin Rüstü Zorlu’ya, Dışışleri Bakanlığının sahip olduğu bazı yetkilere ve Bakanlığın bu yetkilerin bir sonucu olarak devlet aygıtı içinde sahip olduğu konuma yönelik – sadece darbeyi geekleştiren askeri kadrolarla sınırlı olmayan – bir tepkinin neticesinde geekleşmiştir.

Bu çalışmada, 27 Mayıs 1960 askeri müdahalesinin ölkenin görece en eğitimli bürokratlarına ev sahipliği yapan Dışışleri Bakanlığı üzerinde kurum ve bireyler düzeyinde bıraktığı etki, bu etkinin niteliği ve süresinin yanı sıra Bakanlık bürokrasisinin yeni dönem karşısında ürettiği stratejilerin bir incelemesi sunulacaktır. Bu tür bir analizle bir yandan Dışışleri bürokrasisinin iç siyasetin etkilerine bağışıklık sahibi olduğu yönündeki ön kabul sorgulanırken, askeri darbelerin Türk siyasal hayatına olan etkisinin daha ziyade ihmal edilmiş olan bürokrasi boyutunu, 27 Mayıs yönetimi-Dışışleri Bakanlığı ilişkisi üzerinden açıklamak amaçlanmaktadır.

Dışışleri Bakanlığının Cumhuriyet dönemi arşivlerinin fiziki ortamda henüz açık olmaması, kısa bir süre önce başlayan dijitalleşme çalışmalarının ise araştırmacılar için yeterli bilgi sunmaktan uzak olması bu çalışmanın kaynaklar açısından en büyük kısıtlılık unsurudur. Çalışma kapsamında 27 Mayıs 1960 askeri müdahalesine tanıklık etmiş on yedi diplomatın hatırat türündeki on sekiz eseri mukayeseli olarak ele alınmıştır. Bu eserler belirlenirken diplomatların kıdemi ve gelişmelere tanıklık düzeyi gibi kriterlere öncelikli olarak dikkat edilmiştir. On sekiz hatıratın dördü o dönemde büyükelçi unvanıyla görev yapan, üçü dönemin Başbakanı ve Dışışleri Bakanı ile yakın çalışan, dördü orta kademedeki ve yedisi mesleğe yeni başlamış diplomatlara aittir. Ayrıca 27 Mayıs sonrası dönemde mesleğe başlamış bir diplomat ile de bir yarı yapılandırılmış görüşme geçekleştirilmiştir. Her bir hatıratın değindikleri ortak konularda bir diyaloga sokulması amaçlanmıştır. Bir gelişme farklı hatıratlarda birbirini teyit edecek şekilde tekrar ediyorsa doğru kabul edilmiştir. Atamalar ya da terfiler gibi konulara ilişkin yer alan bilgilerin doğruluğu Resmî Gazete ve dönemin basını üzerinden sorgulanmıştır.

Anı türündeki eserlerin bahsi geçen döneme ilişkin anlatılarda gerçeğe en yakın tahlili oluşturmak adına sunduğu önemli imkanlar bulunmakla birlikte bunlara dayalı bir analiz bazı riskler de barındırmaktadır. Hafızanın “tarihin hammaddesi” olduğu fikrinden hareketle, hatırat türündeki eserler de erişimine en az elli yıl sonra izin verilen modern arşivlerden çok daha ulaşılabilir olması sebebiyle araştırmacılar için çok değerli kaynaklar olabilmektedir (Le Goff, 1992, s. 21). Öte yandan, bir kişi kendi anılarını kaydediyor ve yayımlıyorsa hem kendi öneminin hem de anlattığı dönemin ve olayların gücünün farkındadır (Berberian, 2008, s. 361). Bu sebepten dolayı da kimse anılarında kendisini ikinci sırada göstermez (Deibel, 2002, s. 132). Bu noktadan hareketle, çalışma boyunca içeriğinden yararlanılan anıların geçerliliği hem her

birinin bir diğeriyle örtüştüğü ve ayrıştığı noktalar hem de döneme ışık tutma yetisine sahip resmi verilerin rehberliğinde incelenmiştir.

2. Bir Tartışma: 27 Mayıs Dışişleri Bakanlığı İçin Olumlu Bir Gelişme Miydi?

27 Mayıs 1960 ile başlayan dönemin Türkiye siyasetinde yürütmenin siyasi kanadı aleyhine, askeri ve hatta sivil bürokrasi lehine bir alan açtığı genel kabul gören bir olgudur. Örneğin, 1961 Anayasasında “Yürütme” başlığının bileşenlerinin sayısı artmış, Türkiye Radyo ve Televizyonu (TRT), Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) ve üniversiteler dahi yürütme erkinin bilinen temel unsurlarıyla birlikte bu başlık altında yer almıştır. 27 Mayıs’ın genel olarak Dışişleri Bakanlığının da lehine sonuçlar doğuran bir gelişme olduğu fikri de bu durumun bir sonucudur. Bu düşüncenin savunucularından biri olan Metin Tamkoç (1976, s. 254) 1920-1960 arası dönemdeki on bir Dışişleri Bakanından sadece ikisinin meslekten diplomat olduğunu, darbeyi izleyen on altı yıl içinde görev yapan yedi bakandan ise beşinin Bakanlık mensubu olduğu bilgisini vermektedir.

Tamkoç’a göre (1976, s. 254) darbenin ardından görevlendirilen ilk Dışişleri Bakanının Bakanlık genel sekreteri ve meslekten diplomat Selim Rauf Sarper olması da MBK’nin profesyonel diplomatların deneyimine güvendiğini ortaya koymaktaydı. Bu argümanın geçerliliği iki yönden sorgulamaya açıktır. İlk olarak, darbeyi yapan kadrolar 27 Mayıs günü bir amiral olan Fahri Korutürk’ü Dışişleri Bakanı olarak düşünmüş, bir gün sonra ise Batı ile iyi ilişkileri olduğu fikrinden hareketle Sarper Dışişleri Bakanlığı görevine atanmıştır (Uzgel, 2001, s. 78). Diğer yandan, çalışmanın ilerleyen kısımlarında farklı örneklerle ortaya konacağı üzere pek çok Bakanlık mensubu terfi etmeyecek, bilhassa kendisi de bir meslek memuru olan sabık Bakan Fatin Rüştü Zorlu ile yakın olduğu bilinen diplomatların kariyeri akamete uğrayacak, Zorlu’nun vesile olduğu kimi Bakanlık içi inisiyatifler – içeriklerinin muhtemel yararları çok da dikkate alınmaksızın – sonlandırılacaktır.

Tamkoç (1976, s. 255) o dönemde görev yapan çeşitli kıdem düzeylerinden kimi Türk diplomatlarının kendisiyle olan mülakatlarında “Mayıs 1960’tan itibaren Bakanlık mensuplarının Türk dış politikasının formüle edilmesi ve uygulanmasında hatırı sayılır bir etkiye sahip olmaya başladığını ifade ettiğini” iddia etmiştir. Bu durum Bakanlığın iç siyasetin baskılarından ve bu baskının yol açtığı – diğer bakanlıkları etkileyen – yozlaşmalardan da korunduğunun kanıtıydı (1976, s. 255). O dönemde görev yapmış bütün Dışişleri mensuplarının görüşlerine başvurmak bugün için mümkün değildir. Bununla birlikte, Dışişleri Bakanlığı’na 1963’te kabul edilmiş bir diplomat olan Temel İskite’ye göre de (2016) 1960 sonrası dönemde Bakanlığın Türk dış politikasını etkileme gücü ve diğer bakanlıklara göre üstün bir konumu bulunmaktaydı. Sadece Tamkoç tarafından değil, kimi Bakanlık mensupları tarafından da kabul gören bu görüşün geçerliliğini sorgulamak adına bu çalışmada Türk diplomatlarının döneme ilişkin tanıklıklarının mukayeseli bir incelemesi gerçekleştirilecektir.

3. Kuşatılmış Bir Kurum

27 Mayıs'ın ardından Bakanlık'taki değişimlerin temel motiflerinden birinin devrilen yönetimle bir hesaplaşmaya gitmek olduğunu ortaya koyan örneklerden birisi kurumun isminin tekrar “Hariciye Vekaletinden” “Dışışleri Bakanlığına” olarak değiştirilmesidir. Bakanlığın ismi otuz yıldan kısa bir süre içinde ikinci kez değişmekteydi zira 1930'lu yıllarda Dışışleri Bakanlığı ismi getirilmiş, DP yönetimi ise 1950'lerde Dışışleri Bakanlığı adına geri dönmüştü.² (Girgin, 1995, s. 142). Çok sayıda diğer gelişme de 27 Mayıs askeri müdahalesini gerçekleştiren kadroların Dışışleri Bakanlığı'na yönelik olumlu bir bakış açısının olmadığını ortaya koymaktadır. Çalışmanın bu kısmında 27 Mayıs 1960 askeri müdahalesinin Türk Dışışlerinin merkez ve yurt dışı teşkilatı açısından doğurduğu sonuçlar ele alınacaktır.

3.1 Bakanlık Merkez Teşkilatı

27 Mayıs 1960 sabahı, bütün kamu kurumları için geçerli olduğu üzere Dışışleri Bakanlığı binası da askerlerin kuşatması altına alınmıştır. Darbe yönetiminin ilk Dışışleri Bakanı olacak olan, o sırada da yine Bakanlığın genel sekreteri olan Selim Sarper dahi binaya girememiştir. O dönemde genç bir diplomat olan Reha Aytaman (1996, s. 93) askerlere Bakanlık görevlisi olduklarını ve ne pahasına olursa olsun görevlerinin başında olmaları gerektiğini söylemiş olsalar da subayların bütün devlet dairelerinin kapatıldığı konusunda ısrarcı olduğunu aktarmaktadır. Yine o dönemde dış ekonomik ilişkiler dairesinde görev yapan genç bir diplomat olan Mustafa Aşula da (2001, s.7-8) ancak sıkı bir aramadan sonra binaya girebildiğini söylemektedir.

Bütün kamu kurumları kapatılmış olsa da sanki Dışışleri Bakanlığı daha yoğun bir tepkinin muhatabı olmuştur. Türk Dışışleri bürokrasisinde Bakanlık seviyesine kadar yükselmiş bir kariyer memuru olan İlter Türkmen 27 Mayıs ve 12 Eylül dönemlerini kıyasladığında genel olarak çok daha sert uygulamalarıyla bilinen ikinci darbeyi gerçekleştirenlerin Bakanlık bürokrasisine karşı çok daha hoşgörölü davrandığını belirtmektedir. (Özdemir, 2015, s. 136). 27 Mayıs günü Bakanlık binasının manzarası Türkmen'in tahlilini doğrular niteliktedir. Dışışleri Bakanlığı güvenlik bürokrasisinin bir bileşeni değildir. Çalışanları silahlı olmayan bu kurumun o tarihlerde çok sıkı bir şekilde korunmamaktaydı. Diğer bir deyişle, müdahaleye karşı buradan bir silahlı direniş gelmesi mümkün değildir. Buna rağmen Bakanlık binasında – Başbakanlık ile komşu olmasının da etkisiyle – kurşun delikleri bulunmaktaydı (Girgin, 1998, s. 61). Telefon hatları “düşman işgali altındaymışçasına” kesilmiştir (Gürün, 1994, s. 86).

Darbenin olduğu dönemde kendisi de bir yedek subay olan Kemal Girgin (1998, s. 61) bu koşullarda aklına ilk gelenin mecburi askerlik hizmeti öncesinde görevli olduğu NATO dairesinde bulunan ve kendisinin sorumluluğundaki gizli belgelerin başına ne geldiği olduğunu aktarmaktadır. Belirsizlik sadece gizli Bakanlık evrakı için geçerli değildir. Kendi geleceği için endişe eden diplomatlar da bulunmaktaydı. Kimlerin ihraç edileceği ya da kimin yerini kimlerin alabileceği ilk

2 Bu çalışma boyunca anlatımda standardı sağlamak adına “Dışışleri Bakanlığı” ifadesi kullanılacaktır.

günlerde Dışişleri Bakanlığı içerisinde popüler bir tartışma konusudur (Gürün, s. 86). Bu endişe tümüyle de yersiz değildir. Dışişleri bürokrasisi devlet aygıtı içerisinde darbeden en çok etkilenen birimlerden birisi olmuş, çok sayıdaki yüksek ya da orta kıdemli diplomatın unvanı ya da görev yeri değişmiştir. Bazı başkentlerde görevli farklı kıdem düzeylerinden diplomatlar yurt dışında veya merkez teşkilatında herhangi bir görev teklif edilmeksizin Ankara'ya çağrılmış, bir bakıma atalete itilmiştir. 27 Mayıs 1960 günü devrilen siyasilerin yargılandığı Yassıda mahkemelerinden ilham alınarak Bakanlık mensuplarının *Yassıda* adını verdikleri oda, darbe sonrasında çeşitli sebeplerle gözden düşen diplomatların mecburi ikamet yeri olmuştur (Dikerdem, 1989, s. 142). Görevinden alınan ve yeni bir göreve atanmayan Bakanlık mensupları bu odada kimin nereye atanacağına ilişkin sohbetler etmekte, kendileriyle ilgili de beklentilere kapılır ve çoğu zaman hayal kırıklığı yaşamaktadır (Dikerdem, s. 142). Yassıda bütün yönleriyle bir kara mizah örneğidir. Örneğin, bir iddiaya göre çok keskin bir kurumsal hiyerarşinin bulunduğu bilinen Dışişleri Bakanlığında bu durum Yassıda için dahi geçerliydi ve bu odada sadece yüksek kıdemli diplomatlar bulunabilmekteydi. 27 Mayıs sonrasında kariyerleri kesintiye uğrayan düşük kıdemli diplomatlar ise odaya alınmamıştır (Göze, 1990, s. 53).

3.2 Dış Temsilcilikler

Askeri darbenin Bakanlığın yurt dışı teşkilatına da çeşitli etkileri olmuştur. Aslında 27 Mayıs'ın ayak sesleri sadece yurt içinde değil yurt dışında, bilhassa diplomatik temsilciliklerde de hissedilmekteydi. Mayıs 1960'ta Türkiye'nin Londra Büyükelçiliği'nde görev yapan Erdem Erner (1993, s. 82) anılarında elçilikteki herkesin yakın zamanda bir darbe olacağını bildiğini, Mayıs 1960'ta büyükelçilik binası önünde Türkiye'dekilere benzer bir öğrenci gösterisi olduğu bilgisini vermektedir. Öğrencilerin pankartlarında ne yazdığını not etmekle görevli olduğunu söyleyen Erner (s. 82) Londra askeri ataşesi Sadi Kocaş'ın da darbeyi gerçekleştirecek cuntayla bağlantılı olduğunu ve bir sabah üniformasını giydiğinde darbenin o gün olacağını anladıklarını ifade etmektedir.

Zaman ilerleyip MBK hükümetlerinin uygulamalarının niteliği belirginleşince yurt dışı temsilciliklerinde görev yapan Türk diplomatları kariyerlerinde ilk kez darbe yönetiminin bürokratları olmanın verdiği yükü omuzlarında hissetmişlerdir. Darbenin olduğu dönemde Türkiye'nin Bern büyükelçisi olan Zeki Kunalalp (1981, s. 91), bu ülke kamuoyunun DP iktidarının son günlerinde yaşananlar sebebiyle 27 Mayıs'a olumlu bir bakışının olsa da bilhassa Yassıda yargılamalarıyla birlikte bu tutumun değiştiğini aktarmaktadır. İsviçreli bir kadın, Kıbrıs sorununu başarıyla çözümlediğine inandığı Menderes ve Zorlu'nun idamını engellemesi için Kunalalp'e yalvarmıştır (s. 92). Dönemin Bern Büyükelçisi Kunalalp'e göre de (s. 91) gerçekten dönüm noktası Menderes, Zorlu ve Polatkan'ın idamı olmuştur. Aynı tarihlerde Türkiye'nin Londra Büyükelçisi olan Feridun Cemal Erkin de bu üç ismin idamının engellenmesi için İngiliz kamuoyunun ısrarlı taleplerine muhatap olmaktadır (Erner, s. 89). O tarihlerde Londra Büyükelçiliği'nde görevli olan Erdem Erner'e göre (s. 89) Erkin meslek yaşamının en hüzünlü ve zorlu günlerini Yassıda yargılamaları sırasında yaşamıştır. Erkin, başta Zorlu olmak üzere DP

iktidarıyla gergin sayılabilecek ilişkileri bulunan bir diplomat olsa da idamların engellenmesi için büyük bir çaba sarf etmiştir.

Bern’de görev yapan Kunalalp için askeri müdahale sonrası dönemi zor kılan bir gelişme daha olmuştur. MBK üyeleri DP’li siyasetçilerin İsviçre bankalarındaki mal varlığını müsadere etmek isteyince Kunalalp kendisini bu konunun takibinden sorumlu diplomat olarak bulmuştur. İki Türk vatandaşı usule aykırı bir şekilde DP’li siyasetçilerin İsviçre bankalarındaki birikimleri hakkında bilgi toplamak isteyince müşterilerinin mahremiyeti konusunda çok hassas olan İsviçre bankalarının ihbarıyla sınır dışı edilmişlerdir (Kunalalp, s. 93). Bir süre sonra farklı kişiler bu kez resmi unvanlarla fakat aynı konu için Ankara tarafından görevlendirilmiş, İsviçre makamları banka hesap bilgileri istenen DP’lilerin siyasi değil adi suçlular olduğunun kanıtlanmasını talep etmiştir (Kunalalp, s. 93). Bilhassa Yassıda yargılamalarının ise siyasi niteliği belirgindir. Mesele ancak Ankara’da konuyu takip edenlerin bir sonuç alınamayacağına ikna olmasıyla çözümlenmiştir.

Etkisi oldukça sınırlı olsa da Milli Birlik Komitesi içindeki bölünmenin Bakanlık bürokrasisinde bir yansımasını bulması da Dışişleri Bakanlığının yurt dışı teşkilatının yaşadığı istisnai bir deneyimdir. MBK’nin üyeleri arasında yönetimin nasıl sürdürüleceğine ilişkin kökten bir anlaşmazlık çıkınca TBMM’nin Kasım 1960’ta Dışişleri Bakanlığı teşkilat yasasına yaptığı bir ilaveyle Türkiye’nin on dört büyükelçiliğinde müşavirlikler açılmasını kararlaştırılmıştır.³ MBK’den dışlanan on dört üyenin her biri iki yıldan önce dönmek şartıyla bu müşavirliklere atanmıştır (Dışişleri Bakanlığı Kuruluşu, 1960). Türk siyasi hayatına On Dörtler olarak geçecek bu grubun görevlendirildikleri elçiliklerdeki günleri hakkında çok sınırlı bilgi bulunmaktadır. Madrid’de müşavir olarak atanan Numan Esin (2015, s. 213) anılarında kendilerinin Türkiye’deki siyasetle yakından ilgilendikleri ve On Dörtler olarak aralarında koordine oldukları halde ne Ankara’daki Bakanlık merkez teşkilatının ne de Madrid büyükelçiliğinin kendisini takip edip hükümete raporlamadığını ifade etmektedir. Yine de müşavirlerin görevlendirildikleri temsilciliklerle ilişkilerin pürüzsüz olduğunu düşünmemek gerekir. Bilinen az sayıdaki ve tipik örneklerden birisi ise Yeni Delhi Büyükelçiliği’nde Büyükelçi Necdet Kent ile “ihtilalin kudretli albayı” ya da yeni unvanıyla müşavir Alparslan Türkeş arasında yaşananlardır. Yeni İstanbul gazetesinde yayımlanan biyografik bir röportajda “İnönü’nün Türkeşe işkence yaptırdığı” bilgisi yer alınca dönemin Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Namık Yolga, Büyükelçi Necdet Kent aracılığıyla Türkeşe bunun kendisine ait bir demeç olup olmadığını sormuştur (Divanlıoğlu, 2007, ss. 37-38). Yanıt vermeyen Türkeşe ısrar edilmesi ve Türkeş’in bu ısrardaki küçültücü tavra sinirlenmesi sebebiyle, Büyükelçi ve Müşavir arasında yumruk yumruğa bir kavgaya meydana gelmiştir (Baytok, 2005, s. 63).

3 On dört dış temsilciliğe atanan dört MBK üyesinin isim ve atandığı kent bilgileri sırasıyla şöyledir: Alparslan Türkeş (Yeni Delhi), Orhan Kabibay (Brüksel), Orhan Erkanlı (Mexico City), Münir Köseoğlu (Stokholm), Mustafa Kaplan (Lizbon), Muzaffer Karan (Oslo), Şefik Soyuyüce (Kopenhag), Fazıl Akkoyunlu (Kabil), Rıfat Baykal (Tel Aviv), Dündar Taşer (Rabat), Numan Esin (Madrid), İrfan Solmazer (Lahey), Muzaffer Özdağ (Tokyo) ve Ahmet Er (Trablus).

On dört zoraki müşavirin 27 Mayıs sonrasında Bakanlığın yurt dışı teşkilatıyla ilişkisine dair yukarıda anlatılanlardan çok daha fazla ayrıntı bulunmamaktadır. On dörtler örneğini Bakanlığın kurumsal hafızası açısından ilginç kılan bir son dönem Osmanlı ve erken cumhuriyet pratiğini hatırlatmasıdır. Türkiye'nin siyasal hayatında bir kırılmaya yol açan her yeni dönem kendi sürgünlerini yaratmış ve bu kişilerin bir kısmı ulusal siyasetteki etkilerinin minimize edilmesi amacıyla sembolik ya da kısmen işlevsel diplomatik görevlere atanmıştır. Bu kişiler Bakanlığın resmi çalışanları olarak atanmış olsa da görev yaptıkları temsilciliklerdeki memurların bir görevi de bu yeni meslektaşlarının faaliyetlerinin izlenerek Ankara'ya raporlanması olmuştur (Sert, 2018a, s. 96-97). 27 Mayıs 1960 sonrasında On Dörtler-Bakanlık ilişkisi de bu "geleneğin" yeni bir örneğidir.

4. "Reformlar"

27 Mayıs 1960 askeri müdahalesinin ardından Dışişleri Bakanlığı'nın bazı yetkilerinde ve uygulamalarında değişikliğe gidilmiştir. 1950'li yıllar boyunca Türk Dışişlerinde sadece iki Dışişleri Bakanı asaleten görev yapmıştır: Fuad Köprülü ve Fatin Rüştü Zorlu. Biri çok tanınmış bir akademisyen ve siyasetçi, diğeri kıdemli ve yetenekli bir diplomat olan bu iki Bakan döneminde Cumhuriyet dönemi Dışişleri bürokrasisinde Numan Menemencioğlu ile başlayan güçlü figürler geleneği sürdürülmüştür. 27 Mayıs sonrasında gerçekleştirilen değişikliklerin temel motifi de kalıcı yapısal değişikliklerden ziyade Dışişleri Bakanı olacak kişinin kurumda ve dış politika karar alım süreçlerindeki ağırlığının azaltılmasıdır. Örneğin, 1959'da Siyaset Planlama Grubu doğrudan Dışişleri Bakanı Zorlu'ya bağlıyken bu birim 27 Mayıs sonrasında genel sekreter yardımcılıklarından birinin altına alınmıştır (Özcoşkun, 2018, s. 28). Çalışmanın bu kısmında 27 Mayıs sonrasında Türk Dışişlerinin hangi yetkilerinde ve uygulamalarında, ne tür bir anlayışla değişikliğe gidildiği irdelenecektir.

4.1. Yasal Düzenlemeler

1950'li yıllar Türk Dışişleri bürokrasisinin en parlak dönemlerinden birisidir. Türkiye'nin dış siyasetinde yaşanan gelişmeler Dışişleri Bakanlığı için de yeni ufuklar açmış, yeni yükümlülükler getirmiştir (Girgin, 1994, s. 136). Soğuk Savaş konjonktürünün yükselmesi, Kore Savaşı, NATO üyeliği, Kıbrıs sorununun ortaya çıkması ve nihayet uluslararası iktisadi ilişkilerin öneminin artması gibi gelişmeler dış politikanın devlet idaresinin merkezine oturmasına yol açmıştır. Dışişleri Bakanlığı de hem güçlü kadrosu ve bakanları hem de bu gelişmelerin her birindeki yükümlülükleri sebebiyle devlet aygıtı içerisindeki zaten güçlü olan konumunu daha da pekiştirmiştir. 27 Mayıs askeri müdahalesinin Türk Dışişlerinde devrim niteliğinde bir dönüşüme yol açtığı söylenemeyecek olsa da bilhassa darbenin hemen ardından gelen dönemde kritik değişiklikler kuruma dayatılmıştır. Özcan'a göre (2017, s. 226) Dışişleri Bakanlığının devlet mekanizması içerisindeki etkisi görünür şekilde kısıtlanmıştır. Darbe sonrası döneme ilişkin bu iddiayı doğrular nitelikteki birkaç gelişmeyi ele almak yerinde olacaktır.

Darbe günü diğer kabine üyeleriyle birlikte gözaltına alınan Bakan Fatin Rüştü Zorlu, Yassıda yargılamaları sonucunda idam edilen üç siyasetçiden birisidir. Aslında Zorlu DP ile çok gevşek bağları olan bir siyasetçidir. Zorlu'nun detaylı ve başarılı bir biyografisini yazan çalışma arkadaşı, diplomat Semih Günver'e göre (1985, s. 109) Maliye Bakanı Hasan Polatkan'ın kendisinden nefret ettiği bilinmekteydi. Bu durumda darbeyi yapan kadro sadece üç yıl bakanlık görevini yürütmüş olan ve DP Meclis grubu ile çok iyi ilişkileri bulunmayan Zorlu'yu niçin on yıllık DP iktidarının bütün dış politika uygulamalarının sorumlusu olarak görmüştür? Üstelik, darbeyi gerçekleştirenlerin kendileri dış politika ilkelerinde bir değişikliğe gidilmeyeceğini beyan etmiştir. Meslekten bir diplomat olan Zorlu, on yıllık DP iktidarlari boyunca önce seçkin bir diplomat olarak görev yapmıştır. Türkiye'nin NATO nezdinde ilk daimi temsilcisi olarak atanan Zorlu, 1954'te siyasete girdikten sonra ise önce Başbakan Yardımcısı, daha sonra da Dışışleri Bakanı olarak DP dönemi dış politikasının temel aktörü rolünü üstlenmiştir. Bilhassa dış ekonomik ilişkilere yoğunlaşmıştı ve Bakanlık içerisindeki yükselişini de ekonomi ve ticaret konularındaki başarılarına borçludur (Günver, ss. 31-42). 1957'de Dışışleri Bakanı olarak atandığında Türkiye'nin dış dünyayla ticari ilişkilerini yürütecek olan diplomatlardan kurulu bir ekip oluşturmuştur (Günver, s. 105). Dış ekonomik ilişkiler Zorlu'nun Bakanlık döneminin bir anlamda alamet-i farikasıdır. 27 Mayıs 1960 askeri müdahalesi, darbesini Dışışleri Bakanlığına tam da bu alanda vurmuştur.

Bakanlık dış ekonomik ilişkilerin yürütülmesinden sorumlu birinci aktör iken, darbeden sonra kabul edilen 13 sayılı ve “Milletlerarası İktisadi ve Malî Münasebetlerimizizin Tanzimi Hakkında Geçici Kanun” başlıklı yasal düzenlemenin ikinci maddesiyle bu alandaki yetkileri Maliye Bakanlığına devredilmiştir (Milletlerarası İktisadi ve Mali Münasebetlerimizizin, 1960). Aynı kanunun birinci maddesi de Ekonomik İş birliği Örgütü ile ilişkilerin de yine Maliye Bakanlığına bağlı Hazine Genel Müdürlüğü tarafından yürütüleceğini belirtmekteydi. Bu iki karar, bir yandan Dışışlerinin devlet mekanizması içindeki yetkilerini sınırlandırırken diğer yandan da bir kısım Bakanlık personeli için bir “temizlik” olmasa dahi yerinden edilme anlamını taşımaktaydı. Zira 13 sayılı kanun aynı zamanda Ekonomik İş Birliği Örgütü bünyesinde çalışan Dışışleri personelinin de görevinin sona erdiğini bildirmekteydi. Maliye bürokratları Dışışlerinin bu alana ilişkin elinde bulunan her bir evrakı dahi gelip almıştır (Aşula, s. 9).

Dönemin tanıklıkları da bu tahlili doğrular niteliktedir. O dönemde Bakanlığın ekonomik ilişkilere sorumlu diplomatlarından birisi olan Kamuran Gürün (1994, s. 116) 27 Mayıs sonrasında Milli Eğitim ve Devlet Bakanlığının yanı sıra Başbakan Yardımcılığı görevini de üstlenmiş olan Turhan Feyzioğlu'nun da 13 numaralı kanunun Dışışlerine karşı dışlayıcı bir tavır takındığını kendisine itiraf ettiğini belirtir. Feyzioğlu bu tahlili en iyi yapabilecek kişi olarak görülmelidir. Darbenin hemen ardından Başbakan Yardımcısı olarak Dışışleri ve Maliye Bakanlıkları arasındaki uzlaşmazlıkları çözüme kavuşturmak amacıyla bir Dış Ekonomik İlişkiler Komitesi kurulmuştur. Komite, Dışışleri, Maliye ve Ticaret bakanlıklarının yanı sıra Merkez Bankası ve Devlet Planlama Teşkilatı'ndan (DPT) gelen temsilcilerden oluşmaktadır (Yayla, 2014, s. 49). Darbenin ardından Türkiye'de planlı ekonominin yönetimi için kurulan Devlet Planlama Teşkilatı daha önce 1958'de Dışışleri Bakanlığı içerisinde kurulmuş olan

Yatırım Programı Komitesi'nin bir devamı niteliğindedir. Şimdi ise daha önce bir parçası olduğu Dışişleri Bakanlığı'nın bu alandaki yetkisine meydan okumakta, hatta bu başlıkta bir komitenin gerekliliğini sorgulamaktaydı (Kansu, 2004, s. 174). Feyzioğlu, işte bu Komite'nin başındaki kişi olarak bürokrasinin dış ekonomik ilişkilerle ilgili diğer birimlerinin Dışişleri Bakanlığı'na karşı tepkili tavrını ilk elden gözlemleyebilmekteydi.

1960'ların sonunda diğer ülkelerin dışişleri bakanlıklarında tecrübe edilen durumun erken bir Türk Dışişleri bürokrasisinde yaşanmıştır. O tarihlerde dışişleri bakanlıkları dış politika alanındaki yetkileri konusunda "diğer bakanlıkların meydan okumalarına maruz kalmış" ve devlet bakanlıkları ya da ajansları bilhassa dış ekonomik ilişkiler ve dış yardım konularındaki yetkileri ele geçirmiştir (Neumann, 2008, s. 23). Türkiye örneğinde de Dışişlerinin bu alandaki yetkilerinden başta Maliye Bakanlığı olmak üzere diğer kurumlar şikayetçiydi ve bakanlıklar arasındaki pek çok anlaşmazlık Başbakanlık ofisi düzeyinde çözüme kavuşturulmaktaydı (Türkcan, 2010, s. 117-118). Dışişlerinin zaten diğer kurumlar arasında var olan "eşitler arasında birinci" konumu Fatin Rüştü Zorlu'nun şahsında cisimleşen dış ekonomik alanındaki yetkiyle birleştiğinde bürokrasinin diğer unsurlarının tepkisini çekmiştir. O dönemde bir Maliye bürokratu olan Kemal Kurdaş, Türkiye'de Dışişleri Bakanlığının ekonomi politikalarına müdahalesinin ve bu konuda Fatin Rüştü Zorlu'nun oynadığı rolün Menderes döneminin sakıncaları arasında sıralamıştır (Özcan, 2017, s. 103). Bu yönden bakıldığında, 27 Mayıs sonrasında olup bitenler darbe öncesinde var olan Dışişleri-Maliye geriliminin bir uzantısı olarak da görülebilirdi. Bir Maliye bürokratu olan Ayhan Çilingiroğlu (2010, s. 117-118) bu gerilimin sebebinin yanı sıra iki kurumun sorumluluk alanlarına yansımalarını ayrıntılı biçimde aktarmaktadır:

"Dışişleri Bakanlığı Umumi Kâtip Muavini Hasan Esat Işık, doğrudan Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu'dan emir alarak dış ekonomik ilişkileri idare ediyordu. Ancak Dışişleri Bakanlığı kadrosunda memur sayısı azdı, sektör uzmanları ise hemen hemen hiç yoktu; başka bakanlıkların ve kurumların memurları çalıştırılarak bu işlerle uğraşılmaktaydı. Maliye Bakanlığı ise yurt içindeki mali politikaların oluşturulması ve uygulanmasında etkin birimdi; Dışişleri Bakanlığı ile devamlı çekişme halinde idi. Çekişmenin esası yurt dışındaki görevlerde Dışişleri memurlarının daha yüksek ücret almaları, maliye memurlarının bu imkândan yararlanamamaları idi. Bu çekişmeler bazen Maliye Bakanlığı'nın Dışişleri Bakanlığı'na gerekli bilgileri aktarmaması ve/veya iş birliği yapmaması şeklinde ortaya çıkıyordu. Dışişleri Bakanlığında ve Maliye Bakanlığında çalışan üst düzey memurlar genellikle Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden sınıf veya devre arkadaşları idi. Okul yıllarına dayanan rekabet ve çekişmeler, haliyle, meslek hayatlarında da devam ediyordu."

Dışişleri Bakanlığının 27 Mayıs sonrası devlet aygıtı içerisindeki konumunu belirgin biçimde zayıflatan 13 sayılı kanun sadece askeri bürokrasinin değil sivil bürokrasinin de 27 Mayıs öncesi duruma tepkisini yansıtmakta, bir bakıma bürokrasinin diğer unsurları Dışişlerine ve onun etkili bakanından rövanşı askerlerin gücü üzerinden almaktaydı. Yüzlerce Bakanlık mensubu görevinden geri dönülemeyecek biçimde alınmıştır. Öte yandan, bir önceki dönemde en kritik görevlere getirilmiş kimi diplomatlar mesleki gerekçelerle çok da açıklanamayacak şekilde kızağa çekilmiştir.

4.2. “Zorlu Etkisinin” Yok Edilmesi

27 Mayıs 1960 askeri darbesini gerçekleştirenler için Dışışleri Bakanlığı önemli ölçüde son üç yıldır Bakanlık görevini yürüten, öte yandan bütün DP iktidarları boyunca Dışışleri bürokrasisi üzerinde hep etkili olan Fatin Rüştü Zorlu ile özdeşleşmiştir. Bu durumun o dönem için çok yakın geçmişten gelen kimi gerekçeleri bulunuyordu. Aytaman’a göre (1996, s. 90-91) cunta mensuplarının Zorlu’ya karşı tepkisi aslında darbe öncesindeki dönemde onun subaylara karşı tekrar eder şekildeki saldırgan davranışlarının bir sonucudur. Aytaman’ı doğrular şekilde, o dönemde başkatip olarak görev yapan İlder Türkmen de başta Zorlu olmak üzere DP’li siyasetçilerin 1955-1958 arasında Genelkurmay Başkanı olan İsmail Hakkı Tunaboşlu’ya çok sert muamelede bulunduğuna tanık olduğunu aktarmaktadır (Komisyon: Darbe (12 Eylül), TBMM Tutanak Hizmetleri Başkanlığı, 2012). Yine o dönemde genç bir diplomat olan Erdil Akay’a göre de (2007, s. 22) askerler Zorlu’nun onlara karşı olan tavrının intikamını almaktaydı. MBK üyelerinin Bakanlığa olan tepkisi büyük oranda Zorlu’nun şahsında cisimleşmiştir. Zorlu, Başbakan Adnan Menderes ve Maliye Bakanı Hasan Polatkan’la birlikte idam edilen üç Yassıoda mahkumundan birisi olmuştur. Bu karar, Özcan’ın başarılı tahliliyle ifade edecek olursak Dışışleri Bakanlığının Zorlu’nun kişiliği üzerinden cezalandırılması anlamına gelmekteydi (Özcan, s. 236).

Zorlu’nun Bakanlık üzerindeki etkisinin yok edilmesi idam edilmesi ya da görevinden alınmasından farklı adımları da gerektirmekteydi. Durumun her şeyden önce kişisel ya da kişiselleştirilmiş bir yönü bulunmaktaydı. Zorlu’nun Bakanlığı döneminde çok etkin bir görevde yer almadığı halde kardeşi Rifkı Zorlu dahi darbe sonrasında Merkez’e çağırılmış ve uzun bir süre Yassıoda’da atıl bir memur olarak bulunmuştur (Akis, 10 Aralık 1966, s. 28-29). Diğer yandan, Zorlu Dışışleri Bakanlığındaki pek çok kalıbı da cesurca kıran bir bakandır. Bakanlık’taki genel müdürler ve diğer yüksek düzeyli diplomatların büyük çoğunluğu Zorlu tarafından atanmış, üstelik atandığı görev için oldukça genç sayılabilecek isimlerdir (Akay, s. 22). Genel müdür unvanıyla atanacak kişilerin daha önce büyükelçi olarak görev yapması Türk Dışışleri bürokrasisinde yerleşik bir gelenek olsa da Zorlu’nun “ekibine” mensup genel müdürlerin hiçbirisi daha önce büyükelçilik yapmamıştır (Akay, s. 22).

Darbeyi gerçekleştiren askerlerin Zorlu’ya ve onun bakanlığına olan tepkisi bir yandan da bürokrasinin diğer birimlerinin Dışışleri Bakanlığına yönelik eleştirilerinden de beslenmekteydi. Bilhassa Maliye ve Dışışleri bürokrasileri arasındaki anlaşmazlık darbe sonrasında Dışışleri’nin dış ekonomik ilişkiler alanındaki yetkilerinin budanmasının temel faktörü olmuştur (İskit, 2016). Zira Zorlu’nun üç yıl süren bakanlığı döneminde Dışışleri Bakanlığı Türkiye’nin dış, hatta iç ekonomik politikalarının oluşturulmasında çok belirleyici bir aktör haline gelmiştir (İskit, 2012, s. 357). Darbenin ardından da görevinden alınacak ilk kişiler Zorlu’nun bu konularda yetkilendirdiği diplomatlardır. Hasan Esat Işık, Oğuz Gökmen ve Semih Günver gibi dış ekonomik ilişkiler dairelerinde genç yaşta yönetici olmuş ve Zorlu’yla yakınlığı bilinen diplomatlar Yassıoda’nın müdavimleri arasında yerini almıştır (Gürün, s. 86).

Yine de 27 Mayıs yönetiminin Dışişleri bürokrasisiyle köprüleri tümüyle attığını düşünmemek gerekir. Dışişleri Bakanlığı bürokrasi, içerisinde çok iyi yetişmiş memurlarıyla bilinen bir kurumdu. Bu sebepten dolayı da devlet yönetimine yabancı olan subaylar tarafından kategorik olarak gözden çıkarılabilecek bir meslek grubu değildi. Dokuz yıllık bir diplomat iken 1958'den itibaren Adnan Menderes'in özel kalem müdürü olarak görev yapan Ercüment Yavuzalp dahi darbe günü gözaltına alınmış ancak bir gün sonra serbest bırakılmıştır. Üstelik Bakanlık'ta görevlendirildikten sonra da bir daire başkanlığı görevine getirilmiştir (Yavuzalp, 1996, s. 88). Özellikle askerlerle darbe öncesi ya da darbe sonrasında iyi ilişkiler kurmuş olan diplomatlar Dışişleri Bakanlığı içerisinde hatırı sayılır konumlara erişebilmekteydi. İskit'e göre (İskit, 2016) "darbe tarafından desteklenenler kurum içerisinde terfi almaktaydı." Dikerdem'e göre (1989, s. 174) de Haluk Bayülken'in 1960'lı yıllardaki yükselişi askerlerle kurduğu yakın ilişkiden kaynaklanmaktaydı. İlter Türkmen ise Coşkun Kırca'nın darbe sonrasında Bakanlık içerisindeki etkisinin askerler ile yakın ilişkisinden kaynaklandığını ifade etmektedir (Özdemir, s. 207). Kırca, Fatin Rüştü Zorlu ile yaşadığı anlaşmazlık sebebiyle Bakanlık'tan istifa etmiş, politikaya atılmış bir diplomattır. Bu açıdan bakıldığında Kırca'nın 27 Mayıs sonrasında subaylarla tesis ettiği ilişki kişisel deneyiminin bir sonucu olarak da görülebilir.

Kimi diplomatlar devletin diğer kademelerinde de önemli görevler edinebilmiştir. Deneyimli bir diplomat olan Mehmet Baydur, 27 Mayıs'ın ikinci Ticaret Bakanı olarak atanmıştır. Baydur, Türkiye'nin Washington Büyükelçiliğinde görev yaparken başta Alparslan Türkeş olmak üzere askeri yetkililerle yakın ilişkiler geliştirmiş bir diplomattır (Aytaman, s. 96). Bir cumartesi günü Cemal Gürsel tarafından çağrılmış, MBK'nin lideri Cemal Gürsel Baydur'a "Ortak Pazar hakkında bilgi sahibi olup olmadığını sormuş" ve Baydur da "Biraz Paşam" yanıtını verince bakan olarak atanmıştır. (Aşula, s. 8).

5. Bireysel Etkiler

27 Mayıs 1960 askeri müdahalesinin ardından Türk Dışişlerinde meydana gelen değişimler üzerinde iyi düşünülmüş bir programdan ziyade bir tepkinin ürünüdür. Darbeyi yapan kadroların Dışişleri bürokrasisine tepkisi kurumsal olmaktan ziyade bireyseldir. Bu sebepten dolayı etkisi de yapısal değil konjonktürel olmuştur. Bu durumun bir sonucu olarak da alınan bir karar ya da gerçekleştirilen bir değişiklik bütün bir kurumu eşit oranda etkilememiştir. Her bir diplomatın 27 Mayıs hikâyesi kendi özelliklerinin etkisinde yazılmaktaydı.

5.1. Etkilenenler

27 Mayıs 1960 askeri müdahalesinin icraatları temel olarak darbeyi gerçekleştirenlerin DP iktidarını nasıl tanımladığı üzerinden şekillenmiştir. MBK üyeleri ve darbeyi destekleyen sivil kesimlere göre on yıllık DP iktidarı – son yıllarında dayanılmaz boyutlara varmak üzere – özgürlüklerin tümüyle karşısında konumlanmıştır. 27 Mayıs 1960 askeri müdahalesini gerçekleştirenlerin ve onlarla iş birliği içerisinde olan sivil kesimlerin de önceliği – başta anayasa olmak üzere – ülkenin

hürriyete yeniden kavuşturulmasıdır. Benzer bir durum Dışışleri bürokrasisi için de geçerlidir. DP iktidarında ve özellikle bu yönetimin son dönemlerinde Dışışleri Bakanlığı ne ile tanınıyorsa ya da o dönemde kimlerin kazanımlar elde ettiği düşünülüyorsa bu kez tam tersi eğilimler güç kazanmaktaydı. Diğer bir ifadeyle, 27 Mayıs askeri müdahalesinin Dışışleri bürokrasisine bakışını belirli ilkelere dayalı yapısal dönüşüm hedefleri değil devrilen iktidara yönelik tepkilerin Dışışleri Bakanlığındaki izdüşümleri belirlemektedir.

DP iktidarlari döneminde de Dışışleri Bakanlığı tümüyle siyasi etkilerden bağımsız bir yer değildir. Fatin Rüştü Zorlu'nun üvey oğlu Bakanlık için yeterli görülmediği halde – başvuran diğer adayların da alındığı bir sınav sonucunda – memuriyete kabul edildiği bilinmekteydi (Dikerdem, s. 146). Başbakan Adnan Menderes'in diplomat olan oğlu Yüksel Menderes'in de Bakanlığa kabul edilebilmesi için olağan koşullarda Temmuz ayında yapılan alım sınavı yılın daha erken bir döneminde yapılmış, Yüksel Menderes de sınavı çok az sırada kişiyle birlikte başvurup Bakanlığa ilk sırada kabul edilmiştir (Afra, 1995, s. 113). 27 Mayıs'tan sonra daha çok gündeme gelen ise Yüksel Menderes'in başkâtiplik sınavında meydana geldiği iddia edilen usulsüzlüklerdir. O dönemde genç bir diplomat olan Haluk Afra hukuk fakültesinden beri tanıdığı, iki sınıf üstü Yüksel Menderes'e idarecilerin Bakanlık'ta çok hoşgörülü davrandığını ve başkâtiplik unvanını çok tartışmalı bir sınavın sonucunda edinmesinde Zorlu'nun büyük bir rolü olduğunu belirtmektedir (Afra, s. 115).

Aslında darbenin hemen ardından Yüksel Menderes'e yönelik ciddi bir tedbir söz konusu değildir. Darbeden otuz yedi gün sonra, görev yeri olan Cenevre'den alınarak 4 Temmuz 1960'ta Belgrad Büyükelçiliğine başkâtip olarak atanmıştır (Dışışleri Bakanlığından, 1960). Bir süre sonra – muhtemelen darbe sonrasında etkin çalışan ihbar mekanizması sayesinde – Menderes'in başkâtip unvanını edinme sürecinde usulsüzlükler tespit edilmiştir. Konu basına da yansımıştır (Yüksel Menderes'in Başkâtipliğe Terfii, Milliyet, 9 Eylül 1960). Darbenin ardından her bir bakanlık içerisinde – belki de 27 Mayıs öncesine bir göndermeyle – DP iktidarına yakın memurların tespit edilmesi amacıyla birer “tahkikat komisyonu” kurulmuştur (İnan, 2010, s. 65). Yüksel Menderes olayı için de bir tahkikat komisyonu oluşturulmuştur. Mart 1961'de Merkez'e çağrılarak Yassıoda Mahkemelerinde tanık olmaya zorlansa da burada sorulan bütün sorulara “Bilmiyorum” yanıtını vermiştir (Yüksel Menderes “Duruşmalar Adil Geçiyor” Dedi, Milliyet, 9 Nisan 1961). Bakanlık içerisindeki soruşturmasının sonucunda ise herhangi bir cezai müeyyide uygulanmamıştır. Bir iddiaya göre görünmez bazı eller daha önceden sınav kâğıtlarını yakmıştır (Afra, s. 115). Söz konusu sınavı gerçekleştiren diplomatlar olan Efdal Deringil ve Zeki Kuneralp de soruşturulmuştur. Bu diplomatlar usulsüzlük yaptıkları gerekçesiyle suçlu bulunsa da bir genel af sebebiyle takibata uğramamıştır (Kuneralp, s. 92). Menderes için ise daha ziyade bir sosyal cezalandırma uygulamasına gidilmiştir. Menderes'e Bakanlık içerisinde yoğun iş yüküne rağmen genelde itibarsız görülen konsolosluklar dairesinde küçük bir rol verilmiştir. Afra'ya göre (1999, s. 114-115) 27 Mayıs öncesinde çok iyi davranılan Menderes'ten artık herkes “bir vebalidan kaçar gibi” uzak durmaktadır.

DP iktidarının önde gelen isimlerinin ailesine mensup olmanın ötesinde unsurlar da kimi Bakanlık idarecilerinin darbeyi gerçekleştiren kadro ve darbe sonrasında kurulan hükümetlerin hedefi haline gelmesine sebep olmaktadır. Zorlu'nun–yukarıda ayrıntılı bir şekilde bahsettiğimiz – dış ekonomik ilişkiler kapsamındaki çalışmalarını yürüten yönetici kadro bu hedeflerden belki de en bilinenidir. Oğuz Gökmen, Hasan Esat Işık ve Semih Günver gibi Bakanlık içerisindeki ekonomi konulu dairelerin başında bulunan diplomatlar, darbenin ardından gerçekleştirilen kabine toplantılarında dahi tartışılır hale gelmiştir. Darbenin ardından kurulan ilk hükümette Adalet Bakanı olarak görev yapan Abdullah Gözübüyük'e göre Bakanlık içerisinde anahtar konumları elinde tutmuş bu üç isim hakkında kimse böyle bir şey söylemeye cesaret edememektedir (Koçak, 2010, s. 400; Gökmen, 2006, s. 314-315). Zira bu kişiler Bakanlık mensuplarını o kadar korkutmuştur ki onlar hakkında ihbarların ortaya çıkması ancak medyaya bu kişilerin hapse atılacağına yönelik bir haber sızdırılmasıyla mümkün olabilirdi (Gökmen, s. 315). Gözübüyük için bu kişiler birer bürokrat değil de Zorlu ile çalıştıkları için devrilen siyasi iktidarın bir akıma iş birlikçileridir. Bundan dolayı, kendisi de bir diplomat olan Selim Sarper'in katılmadığı bir kabine toplantısında bu üç kişiyi tutuklatmayı fikrini dahi ortaya atmıştır (Dikerdem, s. 147; Koçak, s. 400). Bakan Gözübüyük'e göre Zorlu'ya yakın bürokratlar Dışişleri içerisinde öyle bir örgüt oluşturmuştu ki kimse bu kişiler hakkında tek kelime edememekteydi (Koçak, s. 300). Gözübüyük'ü dinleyen MBK ve hükümet lideri Cemal Gürsel, Günver, Işık ve Gökmen'in Bakanlık'tan derhal uzaklaştırılması talimatını vermiştir (Koçak, s. 400)

Günver, Işık ve Gökmen gibi diplomatlara karşı olan tavır temelde Dışişleri Bakanlığı'nın dış ekonomik ilişkiler alanındaki yetkilerinin – ve bir bakıma yetkinliğinin – budanması anlayışının bir uzantısıdır. Bu isimlerden Oğuz Gökmen'e göre (2006, s. 315) tarihin her döneminde bir ihtilal nevrozu olarak bu tür yalan, iftira ve ihbarlar devreye girmiştir ve 27 Mayıs sonrasındaki dönemin de bir istisna oluşturmasını beklemek mümkün değildir. Ankaradaki büyükelçiliklere Zorlu'ya yakın olduğu düşünülen Bakanlık mensuplarının diplomatik resepsiyonlara davet edilmemesi telkin edilmekteydi. Gökmen, Günver ve Işık yapılan tahkikatların sonucunda bütün suçlamalardan aklanınca bir yeni görevlere atanmıştır (Girgin, 2007, s. 140). Hasan Esat Işık Brüksel'e, Oğuz Gökmen ise Buenos Aires'e büyükelçi, Semih Günver de Moskova'ya Fahri Korutürk'ün uhdesinde çalışmak üzere müsteşar yardımcısı olarak atanmıştır. Kronolojik olarak bu atamalardan sonuncusunda, Günver aslında bir rütbe tenziline muhatap olmaktadır (Gökmen, s. 318). Zira, 27 Mayıs öncesinde terfi ettiğinden daha alt bir unvanla Moskova'ya atanmıştır. Bakanlık'ta yakın olarak çalıştığı meslektaşları bu atamayı reddetmesi konusunda ısrarcı olsa da Günver “daha fazla dayanamayacağını” söyleyerek bu görevi kabul etmiştir (Gökmen, s. 318). Yine de bütün bu atamalar birer örtülü sürgün değildir. 1962 yılı itibarıyla, bilhassa bakan olarak Selim Sarper'in yerini başka bir meslekten diplomat olan Feridun Cemal Erkin'in almasıyla darbenin ilk günlerinin atmosferi sönümlenmiştir. Günver'e kısa bir süre sonra büyükelçi olarak atanacağını sözü verilmiştir. Aynı şekilde Gökmen'e de bir sonraki yurt dışı görevinin Avrupa Ekonomik Topluluğu nezdinde daimi temsilcilik olacağı vaat edilmiştir. Bu iki vaat de gerçekleşmiştir. Albay Talat Aydemir'in 22 Şubat 1962'deki başarısız darbe girişiminin ardından – bu darbeye irtibatlı olduğu gerekçesiyle – Bakan Sarper'in görevinden alınıp yerine Erkin'in atanması Bakanlığın

27 Mayıs rüzgarını atlatma sürecine büyük oranda yardımcı olmuştur. Darbe, bu üç diplomatın kariyerinde iki yıllık bir belirsizlik ve bir duraksamaya sebep olsa da tümüyle bir “temizlik” ile sonuçlanmamıştır.

27 Mayıs 1960 askeri müdahalesiyle birlikte, devrilen Bakan Zorlu’nun sadece Bakanlık için öngördüğü yetkiler ya da en yakın çalışma ekibi değil, kurumun gündelik işleyişine ilişkin sayılabilecek kimi politikaları da değişikliğe uğramıştır. Her şeyden önce Zorlu, Bakanlık içerisinde bir gençleştirme sürecini zorunlu görmekteydi. Onun döneminde Melih Esenbel, Turgut Menemencioglu, Zeki Kuneralp, Taha Carım, Orhan Eralp gibi – ileride Türkiye’nin önde gelen merkezlerinde büyükelçi olarak görev yapacak – bir genç diplomatlar kuşağı önemli sorumluluklarda başarıyla sınanmıştır (Olgaçay, 1990, s. 159). Bu anlayışın bir uzantısı olarak, Zorlu’nun bakanlığı döneminde genç diplomatların ilk yurt dışı görevlerinde Londra, Paris, New York veya Bonn gibi önde gelen merkezlere atanmasıyla dil becerilerini ve mesleki birikimlerini güçlendirmeleri amaçlanmaktaydı. Zorlu, – dünya siyasetindeki gelişmelerin ve Türkiye’nin dış politikada kendisini konumlandığı yerin de etkisiyle – Bakanlığın *lingua francasının* artık İngilizce olması gerektiğine de hükmeden ilk kişiydi. Genç diplomatların önde gelen İngilizce konuşan kentlere atanarak bir yüksek lisans derecesi elde etmesini ve İngilizcesini geliştirmesini istemekteydi (Günver, 1985, s. 134).

Müdahalenin ardından bu uygulamalara son verilmiştir. Aksine, diplomatların kariyerlerinin bir bölümünde – tercihen ilk yurt dışı atamalarında – mahrumiyet yerlerine gönderilmesi kararlaştırılmıştır (Baytok, s. 39). Yurt dışına dil öğrenmek ya da yüksek lisans yapmak için gönderilen diplomatlar Zorlu tarafından kollandıkları iddiasıyla “prens diplomat” ya da “öğrenci prensler” olarak anılmaktaydı (Günver, s. 134). O dönemde genç bir diplomat olan Taner Baytok (2005, s. 39), ilk yurtdışı atamasında 27 Mayıs sonrasında yayımlanan ilk kararnamede yer almasından dolayı merkezi bir göreve atanmadığını; buna rağmen aynı kararnamenin pek çok kariyer memurunu çeşitli sebeplerle vaktinden önce merkeze çağırması sebebiyle de diplomatik temsilciliklerimizde boş kalan çok sayıda pozisyon oluştuğunu aktarmaktadır. Darbe yönetiminin devirdiği iktidara ve onun temsilcilerine yönelik konjonktürel tepkisi, kimi durumlarda Dışişleri bürokrasisinin faaliyet becerisini zedelemekteydi. 27 Mayıs 1960 günü bir Orta Doğu ülkesindeki görevinin on altıncı ayında bulunan ve DP iktidarına yakınlığı “tespit edilmiş” bir diplomat herhangi bir gerekçe gösterilmeksizin Ankara’ya çağrıldığını, görev değişikliğinin sebebini sorduğu dönemin Bakanlık Genel Sekreteri Namık Yolga’nın tek yanıtının ise “İslam iyi bir şeydir” olduğunu belirtmektedir (Göze, s. 53). Yolga, burada muhtemelen söz konusu diplomatın muhafazakâr kimliğine bir göndermede bulunmaktaydı. Ağustos 1960’tan itibaren tam olarak üç sene Bakanlığın ikinci adamı olarak görev yapacak olan Yolga, bilhassa darbe sonrası ilk dönemde MBK yönetiminin yaklaşımının kuruma yansıtılmasında kilit bir rol oynamıştır.

27 Mayıs’ın hemen ardından gelen dönemde, Bakan Zorlu’nun ekibinde olmak ya da DP iktidarıyla yakınlık iddiası görevden alınmak yeterli gerekçeler olmuştur. Bir diplomat, DP ile yakın olduğu “ithamını” reddetse dahi iddianın varlığı ile yurt dışı görevinden Ankara’ya çağrılabilmiştir. Bazı diplomatlar için ise yukarıda sözü edilen türden gerekçelere dahi ihtiyaç duyulmamıştır. Örneğin

Kamran İnan, Kürt kökeni sebebiyle 27 Mayıs'ın sonuçlarından etkilenmiştir. İnan, darbenin ardından yayımlanan kararnameyle Ankara'ya ilk çağrılan diplomatlar arasındadır. Kendi iddiasına göre, merkeze alınması kararlaştırılan ilk kişidir (İnan, 2010, s. 63). Aslında İnan'ın sadece etnik kökeni sebebiyle merkeze alındığını düşünmemek için sebepler mevcuttur. Yassıada mahkûmları arasında da yer alacak olan Selahattin İnan'ın oğluydu ve devrik Başbakan Adnan Menderes'in oğlu Yüksel Menderes ile olan arkadaşlığı da Bakanlık içerisinde bilinmekteydi (İnan, s. 64). Bununla birlikte, etnik kökenin bir faktör olduğuna ikna olmak için de gerekçeler mevcuttur. Darbenin ardından Bakanlık içinde kurulan tahkikat komisyonuna gelen ihbarlardan birinde İnan için "Doğulu kökenleri Bakanlık'tan kovulması için yeterli değil mi?" yazmaktaydı (İnan, s. 65). MBK'nin lideri Cemal Gürsel dahi babası Selahattin İnan hakkındaki görüşleri sorulduğunda "Ben kendisini tanırım, zararsız bir insandır. Asıl tehlikeli olan oğlu Kamran'dır. Bir defa neden bu kadar okumuş? O'nun kafasında bölge liderliği var." yanıtını vermiştir (İnan, s. 65). Darbenin ardından "telefonlarının sessizleştiğini" söyleyen İnan'ın da Gökmen, Günver ve Işık gibi yeni bir göreve atanması iki yılı bulmuş, bu iki yılın sonunda ise dört yıl boyunca görev yapacağı Roma'ya atanmıştır (İnan, s. 65).

Cumhuriyet tarihinin ideolojisini açıklayan ilk sosyalist diplomatı Mahmut Dikerdem 27 Mayıs sonrasında yaşananların en ilginç örneğini temsil etmekteydi. Sadece siyasi görüşleri değil, Kürt kökenli olması da darbenin ardından yaşananlardan derin bir şekilde etkilenmesine belirli ölçüde sebep olmuştur. Zira Bakanlık içerisinde bir arkadaşı Dikerdem'e görevinden geri çağrılmasının bir sebebinin de babasının Palu doğumlu olması olduğunu söylemiştir (Dikerdem, s. 147). Dikerdem, 27 Mayıs darbesinin ardından bir ay sonra büyükelçi olarak görev yaptığı Tahran'dan merkeze çağrılmış ve – kendisinin kıdeminde başka hiçbir diplomat için tanık olunmayacak şekilde – dört buçuk yıl boyunca yeni bir göreve atanmamıştır (Sert, 2018b, s. 84).

Diğer meslektaşları gibi darbenin ardından Bakanlık içerisindeki ihbar furyasından şikayetçi olan Dikerdem (1989, s. 139) anılarında kurumun o günkü durumunu "kaptanı tarafından terk edilmiş bir gemiye" benzetmektedir (Dikerdem, s. 139). Dikerdem, darbe sonrasında görevinden alınan diğer diplomatlar gibi Zorlu'nun ekibinin bir parçası değildir. Bununla birlikte, anti-komünizmi siyasi kimliğinin neredeyse merkezine oturtan DP döneminde kariyerinin en parlak günlerini yaşamış, en genç yaşta büyükelçi olarak atanan diplomatlardan birisi olmuştur (Dikerdem, s. 120). Siyasi görüşleri sebebiyle darbeden önce de o dönemin ulusal istihbarat örgütü olan Milli Emniyet (MAH) tarafından takip edilen Dikerdem'in kariyeri yine de Menderes'in "hiç kimsenin seçilmiş bir iktidara müdahale edemeyeceğine" yönelik ilkesi sebebiyle kesintiye uğramamıştır (Güler, 2013, s. 563). Aksine, kendisini sol siyasetin içerisinde tanımlayan kesimler tarafından destek gören bir darbe yönetimi Dikerdem'in meslek yaşamında ciddi bir duraksamaya yol açmıştır.

Darbenin olduğu gün Türkiye'nin Tahran Büyükelçisi olarak görev yapan Dikerdem, ilk sürprizi merkeze çağrıldıktan sonra yeni Dışişleri Bakanı Selim Sarper ile yaşamıştır. Sarper ona yapabileceği en iyi şeyin İstanbul'a dönmek olduğunu, mevcut koşullarda Çemişgezek'e kaymakam olarak dahi atanamayacağını söylemiştir (Dikerdem, s. 141). Görevinden el çektirilmiş diğer diplomatların aksine Dikerdem için açılmış özel bir soruşturma yoktur

ancak onun cezalandırılması diğerlerinininkinden daha zorlu ve uzun süreli olmuştur. Kahire Büyükelçiliği'nde müsteşarlık yaptığı dönemden arkadaşı olan MBK üyesi Sıtkı Ulay ona Tahran'dan geri çağrılmasını engellemeye çalıştığını ancak Bakan Sarper'in “O'nun [Dikerdem] hakkında kalın bir dosya var” diyerek bu girişimini reddettiğini söylemiştir (Dikerdem, s. 146). Bu kalın dosyayı MBK üyelerine dönemin Milli Emniyet Müsteşarı Ziya Selşık sunmuş, ayrıca Dikerdem'le ortak dostu İrfan Karasar'a “o yalnızca aşırı solcu değil, aynı zamanda Kürt asıllıdır” demiştir. (Dikerdem, s. 146). Elindeki bütün bilgiler Dikerdem'e sadece siyasete bakışının değil etnik kökeninin de ülkeyi yönetenler için sorun teşkil ettiğini göstermekteydi.

Yukarıda hikayelerinden bahsedilen Gökmen, Günver ve Işık gibi kendisinden yaşça genç ama darbe sonrasında benzer bir kaderi paylaşan diplomatlar gibi, Dikerdem de 1962 yılı itibarıyla artık yeni bir göreve atanmayı beklemekteydi. Oysaki bu bekleyişinin sona ermesi için ilave olarak iki buçuk yıl daha beklemesi gerekmiştir. Zira, bu üç diplomatın atanmasının verdiği cesaretle Genel Sekreter Namık Yolga ile görüşmüş, “Yeni bir göreve atanmayan tek diplomat niçin benim?” sorusuna “Türkiye henüz komünist olmadı. Ancak memlekete komünist bir rejim geldiğinde atanabilirsiniz” şeklinde bir yanıt almıştır. (Dikerdem, s. 164). Dikerdem'e göre (1989, s. 164) kendisinin bir göreve atanamayışının sebebi Bakanlık içi kişiler ya da faktörlerden ziyade Milli Emniyet Müsteşarı Ziya Selşık ve “Türkiye'nin McCarthyliğine soyunduğunu” iddia ettiği Başbakan Yardımcısı Turhan Feyzioğlu'dur.

1963'e geldiğinde darbenin ardından görevinden geri çağrılanlar arasında yeni bir göreve atanmayan tek diplomat Mahmut Dikerdem'dir. Yakın arkadaşları dahi “maalesef solcu” olduğu için atanamadığını söylemiştir (Dikerdem, s. 159). Talihini değiştirecek gelişme ise Başbakan İsmet İnönü'nün duruma müdahale etmesi olmuştur. Zira Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin dahi Dikerdem'i İsmet Paşadan başkasını kurtaramayacağını söylemekteydi (Dikerdem, s. 159). Dikerdem için İnönü'ye ilk elden ulaşmak kolay olmasa da 1964 yılının ortalarına doğru çabaları sonuç vermiş ve Bağlantısızlar hareketinin önemli merkezlerinden biri olan Gana'nın başkenti Akra'ya büyükelçi olarak atanmıştır. (3732 Büyükelçi Atama Kararnamesi, 1964). Akra, Bakanlığın tayin bareminde en alt düzeydeki başkentlerden biri olduğu halde bu atama dahi kabine içinden bir direnç görmüş, İnönü'nün atama kararnamesine – teamüllere aykırı bir şekilde – bakanlarından önce imza atıp onları da mecbur bırakmasıyla sorun çözülmüştür.

5.2. Etkileyenler

Bir birey olarak DP iktidarının son Dışişleri Bakanına olan tepki yine büyük oranda bireylerin belirli bir dönem için cezalandırılması sonucunu doğurmuştur. Bazı bireyler darbenin iki yüzünü de tecrübe etmiştir. Örneğin, Yüksel Menderes'in başkatiplik sınavında usulsüzlük yaptığı için 27 Mayıs sonrasında suçlu bulunan Zeki Kunalalp, aynı zamanda darbeden sadece üç gün sonra Bakanlık genel sekreteri olarak atanmıştır.⁴

4 Kunalalp bu görevinde 30 Ağustos 1960 gününe kadar kalacak, 1966'da ikinci kez atanacağı bu görevi bu defa üç yıl süreyle yürütecekti.

Gelişmelerin seyri içerisinde bir isim ayrıca bir ilgiyi hak etmekteydi. 12 Mart 1960 tarihinden itibaren genel sekreterlik görevini yürüten kıdemli büyükelçi Selim Rauf Sarper, 28 Mayıs günü kendisini Dışişleri Bakanı olarak bulmuştur. (Türk Dış Politikaları Kriz İncelemeleri, 2014) Sarper'in Bakan olarak geçirdiği süre 27 Mayıs'ın etkilerinin Dışişleri bürokrasisi içerisinde en çok hissedildiği dönemdir. 28 Mayıs 1960'tan Başbakan İnönü tarafından hükümetten uzaklaştırıldığı Şubat 1962'ye kadar üç ayrı kabinede Dışişleri Bakanı olarak görev yapan Sarper'in bu göreve atanmasında aslında tümüyle olağan görülmeliydi. Halihazırda genel sekreter olarak görev yapan deneyimli bir diplomattır. Buna rağmen Sarper'in Bakanlık görevine uygun görülmesi kısa ama karmaşık sayılabilecek bir sürecin sonunda gerçekleşmiştir.

Aslında Dışişleri Bakanlığı için darbenin ilk günü radyodan ilk duyurulan isim Amiral Fahri Korutürk idi. Ertesi gün açıklanan ilk kabine listesinde ise Sarper'in adı bulunmaktaydı. Korutürk Moskova'ya büyükelçi olarak gönderilmiştir. Batı kamuoyu için önemli bir figür olan Sarper'e desteğini göstermek üzere dönemin NATO Başkomutanı Lauris Nordstad, kendisinin evini ziyaret etmiştir. (Özcan, 2017, s. 253). Sarper'in ABD ile yakınlığı bakan olarak atanmasında rol oynamıştır. (Güler, s. 580). Yine dönemin tanıdığı olan bir diğer diplomat, Kemal Girgin de (1998, s. 62) ihtilali yapan kadronun Ankaradaki imajı kuvvetli bir diplomat olan Sarper'in bakanlığını uygun bulduğunu aktarmaktadır. Diğer yandan, MBK üyelerinden Kâmil Karavelioğlu (2007, s. 88) Sarper'in önce askerler tarafından idare edilen bir kabinede yer almak istemediğini, kabinenin sivil ağırlıklı olacağını öğrendiğinde ise bakanlık görevini büyük bir coşkuyla kabul ettiğini belirtmektedir. Karavelioğlu'na göre (s. 90) darbe ABD için büyük bir sürpriz olsa da Sarper'in bakan olarak atanması onları rahatlatmış, Sarper'in de bakan olarak ilk icraatı Cemal Gürsel ile dönemin ABD Ankara Büyükelçisi Fletcher Warren arasında bir görüşme organize etmek olmuştur. Bu görüşme ABD'nin yeni yönetimi hızla tanınmasına önayak olmuş, Sarper de Türkiye'nin bütün uluslararası taahhütlerine sadık olduğunu açıklamıştır. (Özdağ, 2004, s. 345)

Korutürk yerine Sarper'in bakan olarak tercih edilmesinin Türkiye'nin dış politikasında ne tür bir farka yol açtığı bu çalışmanın kapsamı dışındadır. Darbe sonrasında Bakanlık içerisinde yaşanacak olanlar açısından ise Sarper tercihinin önemi büyüktür. Bir amiral olan Korutürk'ün daha önce Dışişleri Bakanlığı ile bir doğrudan teması yoktur. Burada görevli diplomatlardan yakın olduğu ya da mesafeli durduğu birileri bulunmamaktaydı. Sarper ise Dışişleri bürokrasisinin bütün kademelerinde görev yapmış, nihai olarak da darbeden yetmiş beş gün önce genel sekreter olarak atanmıştır. Uzun yıllar boyunca görev yaptığı kurum için yerleşik görüşlerinin, takdir ettiği ya da eleştirdiği diplomatların olması ihtimali akla çok yakındır. Askeri bir yönetim gibi radikal adımların atılmasının daha mümkün olduğu bir dönemde Bakanlık içerisinde bir atanan bir bakan bir şans olarak görülebileceği gibi kişisel hesaplaşmalara girebilme ihtimali açısından bir risk olarak da değerlendirilebilirdi. 27 Mayıs 1960 askeri müdahalesinin etkisini kuvvetli bir şekilde yaşayan diplomatlardan Oğuz Gökmen ikinci olasılığın daha belirgin olduğunu düşünmekteydi. Anılarında bazen kendisine eğer Sarper yerine Korutürk atanmış olsaydı Bakanlık darbe sonrasında bu kadar etkilenir miydi diye sorduğunu, yanıtının ise – özellikle diplomatik seyahatlerde Korutürk'ü tanıdıktan sonra – kesinlikle “hayır” olduğunu ifade etmektedir (Gökmen, s. 318).

Sarper gerçekten de Dışışleri Bakanlığı içerisinde ciddi düzenlemeler yapmak istemiştir. Üstelik düşünceleri birkaç kidedli veya kritik konumdaki diplomat ile de sınırlı değildir. Türkiye’nin Mexico City Büyükelçisi Turgut Bayar 27 Mayıs’a ilişkin eleştirel düşüncelerinin olduğu bir mektup kaleme aldığında, Sarper sadece Bayar’ı değil Suat Hayri rgpl ve Faiz Yrkoğlu gibi meslekten diplomat olmayan büyükelçileri de geri çağırmayı düşünmüştür (Koçak, s. 173). Sarper’in muhtemelen Bakanlık içerisinde 27 Mayıs karşıtı hiçbir çatlak ses bırakmamak amacıyla başlattığı bu küçük çaplı temizlik girişimi yine 27 Mayıs’tan sonra kabineye dahil olmuş diğer bakanların müdahalesiyle engellenmiştir. (Koçak, s. 173). Yine de Sarper’in MBK’nin bütün taleplerine sadık olduğu ya da 27 Mayıs rüzgarının etkisini Bakanlık içinde tümüyle hissedilir kıldığını iddia etmek yerinde olmaz. Dönemin Bakanlık içindeki bütün tanıkları da Sarper’i eleştirmemektedir. Aytaman’a göre (1996, s. 96) Sarper Bakanlığı fırtınadan olabilecek en az hasarla çıkaran kişidir. Belirli sayıda kidedli diplomat atalete itilmiş olsa da Sarper MBK yelerinin kimi keyfi taleplerine direnç göstermiştir. Örneğin MBK Albay Vefa Baha Karatay’ı Bakanlık içerisinde kapsamlı bir operasyon gerçekleştirmesi için grevlendirmişse de Sarper onun Ocak 1961’de Viyana’ya büyükelçi olarak atanmasını sağlamıştır.

Karatay’ın Viyana’ya atanmasına sebep olan gelişme kendisinden Bakanlık içerisinde gerçekleştirilecek operasyona temel teşkil edecek gizli bir rapor hazırlamasının istenmesidir (Aşula, s. 10). Rapor, içeriğinden çok memnun kalacak olan Genel Sekreter Namık Yolga’ya ulaşmıştır. Bu noktada Namık Yolga için ayrı bir yer ayırmak gerekir. Bakanlık içerisinde atama kararlarında etkili olan Yolga, darbenin ardından askerlerin baskısıyla göreve getirilmiştir (Aytaman, s. 95). Karatay’ın raporunun içeriğinden memnun olmasının sebebi de “ellerinden çok çektiğini” iddia ettiği Galatasaray Lisesi mezunu diplomatlar ile hesaplaşma imknı sunmasıydı. Örneğin, Yolga kısa bir süre önce Galatasaray mezunu diplomatlardan Bonn Büyükelçisi Settar İksel hakkında bir mali soruşturma açmış, İksel soruşturmanın sonucunu beklemeden önce Ankara’ya dönüp ardından da istifa edince soruşturmanın tamamlanmasına gerek bile görmemiştir (Aşula, s. 10). Bakanlık içerisinde 27 Mayıs sonrasında en büyük zorlukları yaşayan Gökmen, Günver ve Dikerdem gibi diplomatların da Galatasaray mezunu olduğu düşünüldüğünde bu iddiada haklılık payı bulmak mümkündür. Bütün bunlara rağmen raporun içeriğine göre nihai karar alma hakkı Yolga’da değil, bakan olarak Sarper’dedir (Aşula, s. 10). Sarper ise kimseyi feda etmemek için raporu uzun bir süre saklamış, görevinin ayrılmasının ardından ona kısa bir süre veklet eden Mehmet Baydur ise MBK üyelerini oyalamıştır (Aşula, s. 10). Bir süre sonra ise rapor ortadan kaybolmuştur. Böylece Dışışleri bürokrasisi dışarıdan gelen bir müdahaleye en azından bu örnek özelinde kendi direniş mekanizmalarını geliştirebilmiştir.

Sarper, bakan olurken de bakanlık görevini yürütürken de hep ihtiyatlı, hatta aşırı ihtiyatlı bir şekilde hareket etmiştir. Görevinden alınması da bir açıdan bakıldığında ihtiyatlılığından kaynaklanmıştır. 27 Mayıs 1960 askeri müdahalesinin ardından Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) içerisindeki ayrışmalar sona ermemiş, yeni bir darbe ihtimalini canlı tutacak şekilde cuntalar varlığını sürdürmüştür. Sarper, bakanlığı boyunca bu yeni cuntalarla ilişkisini hep sürdürmüş, hatta On Drtlere mensup kişilerden oluşan bir cuntanın gerçekleştirmeyi planladığı bir darbenin sonucunda cumhurbaşkanlığı makamı için düşünülmüştür (Altuğ, 1991, s. 166). Albay

Talat Aydemir'in 22 Şubat 1962'deki ilk darbe girişimi sırasında Başbakan İsmet İnönü kabine toplantısının stratejik ve sembolik öneme sahip Radyo Evi'nde sürdürülmesi talimatını verdiğinde Sarper buna uymayan tek bakandır. Yaygın kanıya göre 22 Şubat darbesinin sonuçlarını görmek istemiştir (Sedes, 2009, s. 31). Başbakan İnönü ise Sarper'in bu tavrını affetmemiş ve Feridun Cemal Erkin'i yeni dışişleri bakanı olarak kabinesine almıştır. Eğer Aydemir'in darbe girişimi başarıya ulaşıyorsa, Namık Yolga da Dışişleri Bakanı olacaktır (Güler, s. 584)

28 Mayıs 1960'tan 16 Mart 1962'ye kadar Dışişleri Bakanı olarak görev yapan Sarper "ihtilalin bakanı" sayılabilir. Bu çalışmada yer verilen bütün görevden uzaklaştırmalar, soruşturmalar veya güç mücadeleleri onun döneminde gerçekleşmiş, deneyimli diplomat Bakanlığı döneminde bir askeri darbenin sonuçlarıyla ilgilenmek durumunda kalmıştır. Göreve atanmasının sebebi genel kanıya göre Batı devletleri nezdinde iyi bir izlenim bırakmış olmasıdır. Sarper bu imajının BM ve NATO daimî temsilcisi olarak görev yaptığı dönemlerdeki başarısı sebebiyle edinmiştir (Girgin, s. 62). Bakanlık içerisinde atanmış, büyük bir diplomatik birikime sahip bir bakan olsa da bütün bir hikâye ele alındığında Sarper'in bakanlık yaptığı dönem meslektaşları arasında iyi bir hatıra bırakmamıştır.

6. Sonuç Yerine

27 Mayıs 1960 askeri müdahalesinin Türk Dışişleri bürokrasisine olan etkisine ilişkin gözlemlerini aktaran çoğu tanık, bu dönemin Bakanlık için olumsuz bir deneyim olduğu konusunda hem fikir olsa da aksini düşünenler de yok değildir. O tarihlerde orta kıdemli bir diplomat olan İsmail Berduk Olgaçay'a göre (1990, s. 289-290) ne darbe yönetimi ne de Bakan Sarper Bakanlık üzerinde olumsuz bir iz bırakmıştır. Anılarında üç arkadaşının darbe sonrasında sırasıyla Libya, İsrail ve Sudan'a atandığını, bunun doğal olarak darbe yönetiminin ataması olarak görüldüğünü ancak Fatin Rüştü Zorlu'nun kararı olan bu atamaları o dönemde Genel Sekreter olan yeni Bakan Sarper'in değiştirmeye gerek görmediğini belirtmektedir.

27 Mayıs'ın Dışişleri Bakanlığı'na olumsuz olmadığını, hatta Bakanlığın dış politika karar alım süreçlerinde etkisini artırmasına vesile olduğunu iddia edilen görüşlere yer verilmiş olsa da mukayeseli olarak değerlendirilen çoğu tanıklıkta olduğu üzere 27 Mayıs'ın ardından Türk Dışişleri bürokrasisinde – uzun vadede etkisini yitirmiş olsa dahi – yasal, bürokratik ve bireysel değişimlere yol açmıştır. Bu noktada kimin gerçekte haklı olduğundan ziyade görüşlerini hangi koşulların etkisiyle dile getirdiği daha çok önem kazandığı vurgulanmalıdır. Örneğin Olgaçay, darbenin ardından gerçekleşen tüm atamalarında terfi almış bir diplomattır. Öyle ki kendisi dahi "böyle bir çabası olmadığı halde kaderin onu yeni yönetimin adamı gibi görünmesine sebep olduğunu" belirtmektedir (Olgaçay, s. 290). 27 Mayıs sonrası Bakanlığın durumuna ilişkin tanıklıklarını aktaran diplomatların çoğu ise hem kendi kariyerlerinin sekteye uğradığını hem de kurumun zarar gördüğünü iddia etmiştir.

Döneme ilişkin çok boyutlu bir tahlil yapmak için her şeyden önce birbirine zıt gibi görünen ancak birbirini dışlamayan gelişmelerin eş zamanlı olarak yaşandığını göz önünde bulundurmak gerekir.

Dışışleri Bakanlığında 27 Mayıs'ın ardından kapsamlı bir “temizliğe” hiçbir zaman gidilmemiştir. Buna benzer bir girişim bürokrasinin diğer unsurlarında, bilhassa yargıda yaşanmıştır. Danıştay üyelerinin yarısı, başkanı ve başkan yardımcısı olmak üzere Yargıtay üyelerinin dörtte biri ve yerel mahkeme üyelerinin altıda biri zorunlu emekliliğe sevk edilmiştir (Doğru, 1998, ss. 98-100 & 122-123). Dışışleri için de “387 kişinin kovulacağı” yönünde söylentiler ortaya atılsa da böyle bir adım hiç atılmamıştır (Aytaman, s. 97). Bakanlık içinde sürekli bahsedilen “temizlik kararnamesi” de bir kısmı parlak bir diplomatik kariyere hiç sahip olmamış, devrik Bakan Zorlu ile de yakın mesaisi bulunmayan ileri yaştaki otuz beş memur ile sınırlı kalmıştır (Gürün, ss. 370-372). Üstelik bu kişiler de darbenin etkisinin azalmasının ardından, hukuki süreçlerin sonucunda görevlerine dönebilmiştir (Aytaman, s. 97).

Darbenin Dışışleri Bakanlığı üzerindeki etkisi sayılarla açıklanabilir değildir. Daha ziyade, Bakanlığın faaliyetlerinin niteliğine ve on yıllar içerisinde oluşmuş kurumsal alışkanlıklarına bir müdahale söz konusudur. Müdahaleden hemen önceki dönemde Bakanlığı tanımlayan temel yetkilerden birisi diğer kurumlara devredilmiş, Bakanlık, sivil bürokrasi içerisindeki olağan rakiplerine karşı bir anlamda mevzi kaybetmiştir. Bütün bir Bakanlık devrilen yönetimin Dışışleri Bakanından ibaret görüldüğu için o Bakan ile başlayan uygulamalara son verilmiş, yine onun yakın çalışma arkadaşı olan kişilerin kariyeri sekteye uğramıştır. Öte yandan, darbeyle birlikte ülkeye hâkim siyasi iklimin kimi sonuçları daha önce hiç olmadığı kadar Bakanlık içerisinde görülmüş, hatta darbeyi gerçekleştiren kadroların arasında yaşanan güç mücadelesinin bir sonucu olarak Bakanlık içinde on dört dış temsilcilikte yeni bir görev tanımı dahi oluşturulmuştur.

27 Mayıs'ın Türk Dışışleri bürokrasisine ilişkin temel etkisi Bakanlığın ülkedeki siyasi atmosferden en son etkilenecek kurum olduğuna ilişkin algıyı yıkmış olmasıdır. DP iktidarının – bilhassa Zorlu'nun bakanlığı döneminin – önde gelen diplomatları görevinden alınmıştır. Görevinden alınan kıdemli diplomatlar yeni göreve atanmak için bazen iki bazen üç yıl beklemiş, hatta tekil bir örnek de olsa bir büyükelçinin yeniden atanması dört buçuk yıl sürmüştür. Darbe sonrasında Bakanlık için öngörülen en tartışmalı değişikliklerden birisi de bir diplomatın “iyi” bir görev yerinin ardından – çoğu kez uygulanmasa da – bir “mahrumiyet yerine” atanması zorunluluğu idi (Akay, s. 76). Bu durumun altında yatan gerekçe 27 Mayıs askeri darbesinin tümüyle tepkisel bir karaktere sahip olmasıdır. 1961 Anayasasının on yıllık DP iktidarında yapılan ya da yapıldığu düşünölenlere bir yanıt niteliğinde olması gibi darbenin ardından Dışışleri bürokrasisinde yaşananlar da kurumun darbe öncesindeki bazı yetki, uygulama ve bürokratlarına verilmiş bir karşılıktır. Darbe yönetiminin Dışışleri Bakanlığına yönelik – bürokrasinin diğer unsurlarının etkisiyle de büyüyen – tepkisi daha kapsamlı sonuçlara da yol açabilirdi. Bunu engelleyen ana etken ise iyi eğitim almış ve en az bir dilen diplomatların dönemin Türkiye koşullarında belki de en zor ikame edilebilir meslek grubu olmasıdır.

Türk Dışışleri bürokrasisinin iç siyasette yaşanan gelişmelere karşı bir bağışıklılığının olduğu başta Bakanlık mensupları olmak üzere kamuoyunda genel kabul gören bir iddiadır. 27 Mayıs 1960 müdahalesinin ardından yaşanan deneyim bu iddiayı sorgulanabilir kılmıştır. Aksine, 27 Mayıs Türk Dışışleri için hem anlık etkileri hem de uzun vadeye yayılan sonuçları itibarıyla

bir deprem niteliğindedir. Darbe, yaklaşık otuz yıllık bir diplomatik geçmişe sahip Dışişleri Bakanının önce görevine, ardından da hayatına mal olmuştur. 27 Mayıs'la birlikte Bakanlık içerisindeki atamalara, hatta rutin pratiklere müdahale edilir olmuştur. Bakanlığın bazı yetkileri diğer kurumlara devredilmiştir. Etkileri uzun vadeli olmasa dahi 27 Mayıs Dışişleri Bakanlığı mensupları için hatırı sayılır sonuçlar doğurmuş bir gelişmedir.

Kaynakça

- Afra, H. (1999). *Hariciyeciler dedikoduyu sever*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Akay, E. (2010). *Dışişlerinde 40 yıl, 2 ay, 21 gün*. İstanbul: ERKO Yayıncılık.
- Altuğ, K. (1991). *27 Mayıs'tan 12 Mart'a*. Ankara: Yılmaz Yayınları.
- Aşula, M. (2000). *Dışişleri albümü*. Ankara.
- Aydın, S. ve Taşkın, Y. (2014). *1960'tan günümüze Türkiye tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aytaman, R. (1996). *Sinirli yıllar: Dışişlerinde 42 yıl*. İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Baytok, T. (2005). *Dış politikada bir nefes: Anılar*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Berberian, H. (2008). History, memory and Iranian-Armenian memoirs of Iranian constitutional revolution. *Middle East Critique*, 17(3), 261-292. doi:10.1080.106.6993080340456.
- Çilingiroğlu, A. (2010). "Plânlı kalkınma serüveni: 1960'larda Türkiye'de plânlama deneyimi", Türkcan, E. (der.). *Attila Sönmez'e armağan: Türkiye'de planlamanın yükselişi ve çöküşü 1960-1980 içinde* (113-152). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Deibel, T. L. (2002). Teaching foreign policy with memoirs. *International Studies Perspectives*, 3(2), 128-138. doi: 10.1111/1528-3577.00085.
- Dikerdem, M. (1989). *Hariciye çarkı: Anılar*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Diñç, N. (1998). *Gönüllü diplomat*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Divanlıoğlu, İ. (2007). *Emekli büyükelçi horoz gibi ötünce*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Doğru, O. (1998). *27 Mayıs rejimi*. İstanbul: İmge Kitabevi.
- Erner, E. (1993). *Davulun sesi: Dışişlerinde 44 yıl*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Esin, N. (2005). *Devrim ve demokrasi: Bir 27 Mayısçının anıları*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Girgin, K. (1995). *Osmanlı ve Cumhuriyet dönemleri Hariciye tarihimiz: Teşkilat ve protokol*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Girgin, K. (1998). *Dünya'nın dört bucağı: Bir diplomatın anıları*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Girgin, K. (2007). *Diplomatik anılarla dış ilişkilerimiz (Son elli yıl: 1957-2016)*. İstanbul: İlgü Kültür Sanat Yayıncılık.
- Gökmen, O. (2006). *Diplomasi: Diplomaside 40 yıl, 11 ay, 17 gün*. İstanbul: Yamaç Ofset.
- Göze, E. (1990). (Yay. Haz.). *Hariciyemizin iç yüzü*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Güler, Z. (2013). (Der.). *Salon verir sokak alırız*. İstanbul: Yazılama.
- Günver, S. (1985). *Fatin Rüştü Zorlu'nun öyküsü*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Gürün, K. (1994). *Akıntıya kürek: Bir büyükelçinin anıları*. İstanbul: Milliyet Yayınları.
- İnan, K. (2010). *Bir ömür*. İstanbul: Berikan Yayınevi.
- İskit, T. (2007). *Diplomasi: Tarihi, teorisi, kurumları ve uygulaması*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kansu, G. (2004). *Planlı yıllar: Anılarla DPT'nin öyküsü*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Karavelioğlu, K. (2007). *Bir devrim, iki darbe. 27 Mayıs, 12 Mart, 12 Eylül*. İstanbul: Gürer Yayınları.

- Koçak, C. (2010). *27 Mayıs tek parti dönemi tutanakları*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Kuneralp, Z. (1999). *Sadece diplomat: Anılar-Belgeler*. İstanbul: İSİS Yayınları.
- Le Goff, J. (1992). *History and memory*. New York: Columbia University Press.
- Neumann, I. (2008). Globalization and diplomacy, Hocking, B. ve Maley, W (der.), *Global governance diplomacy: The worlds apart?* içinde (15-28). New York: Palgrave. doi: 10.1057/978.023.0227422_2.
- Olgaçay, İ. B. (1998). *Tasmalı ekirge*. İstanbul: İZ Yayıncılık.
- Özcan, G. (2017). Altmışlı yıllarda dış politika”, Kaynar, M. K. (der.), *Türkiye’nin 1960’lı yılları içinde* (217-256). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özcoşkun, A. R. (2018). *Cumhuriyetin kuruluşundan bugüne Dışışleri Bakanlığı teşkilat yapısı*. Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı.
- Özdağ, Ü. (2004). *Menderes döneminde ordu siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs*. İstanbul: Boyut Yayın Grubu.
- Özdemir, K. (2015). *Bir Dışışleri Bakanı olarak İter Türkmén (1980-1983)*. İstanbul: Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi.
- Sedes, İ. (2009). *Bir dönem Babalı ve Avrupa Konseyi*. İstanbul: Toroslu Yayınevi.
- Sert, H. (2018a). *Memory of an institution: The Turkish Ministry of Foreign Affairs and Turkish diplomats in the 1960-1980 Period*. İstanbul: Basılmamış Doktora Tezi, Boğaziçi Üniversitesi.
- Sert, H. (2018b). Aynılar içinde bir ayrı: Mahmut Dikerdem’in Dışışleri memuriyeti, *Toplumsal Tarih*, 292 (Nisan 2018), 84-90.
- Tamkoç, M. (1976). *The Warrior diplomats: Guardians of the national security and modernization of Turkey*. Utah University Press, Salt Lake City.
- Uzgel, İ. (2001). TDP’nin uygulanması. Oran, B. (der.). *Türk dış politikası I: 1919-1980 içinde* (54-93). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yavuzalp, E. (1996). *Liderlerimiz ve dış politika*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Yayla, T. (2014). *Diplomat Hasan Esat Işık’ın biyografisi (1916-1989)*. İstanbul: Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi.
- Dışışleri Müsteşarları Listesi. (2013, 16 Nisan). Erişim Adresi: http://tdpkrizleri.org/index.php?option=com_content&view=article&id=249:db-mustesarlar&catid=34:decision-makers-list&lang=tr
- Yüksel Menderes’in başkatipliğe terfi usulsüz yapılmış. (1960, 9 Eylül). *Milliyet*. Erişim Adresi: http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/GununYayinlari/Y4HCIskRiL3SZ5bMKp6sfw_x3D_x3_
- Yüksel Menderes “Duruşmalar adil geçiyor” dedi. (1961, 9 Nisan). *Milliyet*. Erişim Adresi: http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/GununYayinlari/1hSqFz0kLU2Fmci44bq7Q_x3D_x3D_
- Temel İskit, Emekli Diplomat (24.02.2016), Mülakat.
- Resmi Gazete. (1964, 13 Ekim). *6/3732 Büyükelçi atama kararnamesi* (Sayı: 11831 (Mükerrer)). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/11831.pdf>
- Resmi Gazete. (1960, 27 Temmuz). *Devlet Başkanı ve Başbakan Cemal Gürsel’in 13/7/1960 günü iki Yunanlı gazeteciye verdiği mülakat* (Sayı: 10562 (Mükerrer)). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/10562.pdf>
- Resmi Gazete. (1960, 4 Temmuz). *Dışışleri Bakanlığından*. (Sayı: 10542 (Mükerrer)). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/10542.pdf>
- Resmi Gazete (1960, 17 Kasım). *Dışışleri Bakanlığı kuruluşu hakkındaki 3312 sayılı kanuna ek kanun* (Sayı: 10567 (Mükerrer)). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/10657.pdf>

Resmi Gazete. (1960, 11 Temmuz). *Milletlerarası İktisadi ve Mali Münasebetlerimizin Tanzimi Hakkında Geçici Kanun (Sayı: 10548 (Mükerrer))*. Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/10548.pdf>.

Resmi Gazete. (1960, 30 Haziran). *O günlerin fevkaladelikleri dolayısıyla resmi gazeteye girmeyen yayınlar (Sayı: 10539 (Mükerrer))*. Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/10539.pdf>.

TBMM Tutanak Hizmetleri Daire Başkanlığı. (2012, 15 Ekim). *Komisyon: Darbe (12 Eylül)*. Erişim Adresi: https://www.tbmm.gov.tr/arastirma_komisyonlari/darbe_muhtira/docs/tutanak_son/12_eylul_alt_komisyonu/12_eylul_alt_komisyonu/15.10.2012/%C4%B0lter%20T%C3%BCrkmen%2015.10.2012.pdf.

The Flat Room (*Yassioda*) and Beyond: The Impact of May 27, 1960, Coup d'État on the Turkish Ministry of Foreign Affairs

Hüseyin SERT*

On May 27, 1960, a military junta merely consisting of low and mid-ranking military officers realized a coup d'état in Turkey. Following this coup, several legal regulations were passed – including the adoption of a new constitution in 1961 – which paved the way for new customs and practices in Turkish political life. This study aims to evaluate a relatively neglected aspect of May 27 coup d'état, namely its impact on civil bureaucracy through the case of Turkish Ministry of Foreign Affairs.

Foreign policy, indeed, has always been considered by many researchers an issue that the members of the National Unity Committee (MBK), a group of thirty-seven military officers who formed the nucleus of the coup, were not eager to make a change and this was true to a considerable extent. Then, why would the new administration be in favor of a wind of change in Turkish Foreign Ministry, an institution responsible for the conduct of foreign policy? The answer to this question is hidden in the reactionary character of the May 27 coup d'état. Decisions and implementations of the new administration established after the coup were consequences of the reactions towards the overthrown ten years long Democrat Party (DP) government. Since the coup administration and certain circles supporting the coup, i.e., student groups, scholars, a portion of the media and bureaucracy, labeled the DP years as anti-democratic and repressive, the regulations of the post-coup period were introduced based on expanding personal and political freedom and consolidating the rights of the groups that were supposed to be victims of repressive administration of the DP.

The attitude towards the Turkish Foreign Ministry was an extension of the above-mentioned understanding. Even though the MBK administration did not seek a dramatic change in the conduct of Turkish Foreign Policy, the Foreign Ministry was targeted as a reaction to its Minister. Fatin Rüştü Zorlu, the last Foreign Minister of the DP administration and the hatred against him was a considerable motive behind the reaction against the Ministry. First as an outstanding diplomat then as the minister of state for Cyprus affairs, Zorlu was always a prominent figure

* Independent Researcher, E-mail: huseyinsrt@gmail.com. Orcid: 0000-0003-2584-2514

in Turkish Foreign Ministry throughout the first years of the DP administration. As a matter of fact, he had been serving as the Foreign Minister for three years until the DP government was overthrown by the coup. As an outstanding diplomat and then cabinet member, Zorlu initiated some implementations within the Foreign Ministry, which drew reaction from not only members of the military but also civil bureaucracy. The essence of his administration within the Ministry was his concentration on foreign economic relations. By gathering almost all authorities in foreign economic issues in the hands of his ministry, Zorlu formed a group of relatively young diplomats to conduct Turkey's foreign economic policies, which was at the time vital for Turkey's then foreign assistance bound economy.

Zorlu was one of the three politicians to be executed after the coup. His implementations shared a somewhat similar fate. The authorities of the Foreign Ministry in the realm of foreign economic relations, which was a matter of criticism, especially for the finance bureaucracy, were relegated to other state institutions. The so-called rejuvenation program within the Ministry, which was also initiated by Zorlu, was abolished. Relatively young diplomats who were appointed to significant duties were withdrawn. Since the Foreign Ministry was identified with Zorlu by the MBK administration, it was targeted merely by his implementations.

The coup d'état of May 27 did not cause long-term structural changes in Turkish Foreign Ministry. In the short and relatively medium term, however, it had deep implications on certain professionals and procedures. Diplomats known for their proximity – or alleged proximity – to Zorlu were withdrawn from their duties and were not reappointed to a post for more than two years. These decisions were made with no regard to the needs of the Ministry. Some specific cases had to wait for more than four years. Not only proximity to the overthrown foreign minister, but also factors such as ethnic origin or political background could be a reason for dismissal. Certain procedures were also abolished. Nevertheless, the Ministry did not face a wholesale purge after the coup. It was limited to the dismissal of officials from their offices, delegation of authorities to other institutions and abolition of certain procedures, all of which were limited to a roughly two years of time. In this regard, a conjunctural reaction against the Ministry caused a conjunctural outcome. Nonetheless, it must be kept in mind that the unique character of the diplomatic profession should have prevented the MBK administration for further steps. Otherwise, the winds of the coup could have blown harder and longer for the Turkish Foreign Ministry.